

Ք Ն Ն ՈՒ Թ Ի Ի Ն

Ե Ի

Վ Ա Ի Ե Ր Ա Յ ՈՒ Մ Ն Գ Ո Ր Ծ Ո Յ Ս

ՆԱՄԱԿ ՈՒՍՈՒՄՆ. ԽՈՐՀՐԴՈՑ ԱԶԳ. ԿԵԴՐ. ՎԱՐՁՈՒԹԵԱՆ

ԱՌ ՎՍԵՄ. Յ. ՆՈՒՐԵԱՆ ԷՖԷՆՏԻ

19613
A

Վսեմափայլ էֆեկտի.

Ձեր Վսեմութեան ու շաղրութեան կը յանձնեմք
«ՍԿԶԲԵԱՏԱՐԵՐԲ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ» ա-
նուամբ գործն, զոր աշխատասիրած է Մեծ. կա-
րապետ էֆէնտի Իւթիւնեան՝ ի պէտս Ազգային
վարժարանաց:

Հեղինակին անունը թէպէտեւ բաւական ապա-
հովութիւն մ'է մեզ համար, սակայն՝ իւր իսկ
խնդրանօր՝ նիւթոյն վրայ աւելի կատարեալ ծա-
նօթութիւն ստանալու համար՝ յարմար դատուեցաւ
Ձեր Վսեմութենէն խնդրել որ բարեհաճի ներդու-
թիւն յանձն առնլով աչքէ անցունել զայն եւ իւր
դիտողութիւններն հաղորդել Խորհրդոյս:

Մատուցանելով կանխաւ, Վսեմափայլ էֆէն-
տի, Խորհրդոյս շնորհակալութիւնն,

Մնամք յարգանօր

Ի դիմաց Ուսումն. Խորհրդոյ

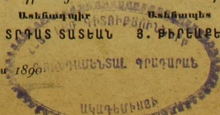
Ասեմադպիր

Ասեմապետ

ՏՐԳԱՏ ՏԱՏԵԱՆ

Յ. ԹԵՐԵԱՔԵԱՆ

22 Օգոստոս 1890

Ազնուաշուք Ասենապետ Էփէնսի

Ուսումն . Խորհրդոյ Ազգ . Կեդր . Վարչ .

Պատուարժան Խորհրդոյդ կողմանէ Օգոստոս 22 թուակիր պատշտօնագրով առ իս ուղղեալ յանձնարարութեան համեմատ՝ պարտանձին համարեցայ աչքէ անցունել Ազգային Կեդր . Վարչութեան Կրթական Տեսուչ Մեծապատիւ Կարապետ Էփէնսի Եւթիւնեանի խնամօք պատրաստուած « ՍԿԶԵՆԱՏԱՐԵՐԷ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ » մակագրով դասագիրքը :

Սոյն աշխատութիւն, որոյ օգտակարութիւնն անժխտելի է, կը պարունակէր մի քանի կէտեր, որք վերահնկութեան կարօտ կը թուէին ինձ, եւ որոց վրայ ամենեւին դժուարութիւն չունեցայ համաձայնելու Պատուարժան Հեղինակին հետ, եւ բոլոր այնքան արժան դատուած մի քանի թէթել բարեփոխմունք կատարուեցան :

Արդ՝ այս պայմաններուն մէջ ամենեւին չեմ վարանիր յայտարարելու թէ այս դասագիրք կուգայ լրացունել կարեւոր պակաս մը որ կ'զգացուէր Ազգային վարժարանաց դասախօսութեանց մէջ : Ըստ իս, Ազգ . Կեդրոնական Վարչութեան Պատուարժան

Ն Ա Ք Ա Ք Ա Ն

Քաղաքական Տնտեսութիւնն, իբրև մարդոց բարեկեցութեան օրէնքներն ուսուցանող գիտութիւն, ինչպէս ամէն քաղաքակիրթ ազգաց, նոյնպէս եւ մեր վարժարաններուն մէջ աւանդելի կարեւորագոյն ուսմանց կարգն անցած է ըստ վերջին կրթական ծրագրոյ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան :

Միայն թէ՛ ուսուցման անհրաժեշտ գործիներէն մին կը պակսէր, այն է համառօտ եւ միանգամայն պարզ դասագիրք մը, ղիւրըմբունելի դեռահաս մտաց :

Եւ թէպէտ ասկէ 18 տարի առաջ Թրանսագի նշանաւոր տնտեսագէտի մը՝ Ժ. Կառնիէի՝ Սկզբունք Քաղաքական Տնտեսութեան անուն հմտալից գործը թարգմանելով հրատարակած էինք ի պէս ազգային վարժարանաց, բայց փորձը ցոյց տուաւ որ մտնախակրթարանաց համար թէ՛ բարձր էր եւ թէ՛ պէտք եղածէն աւելի ընդարձակ՝ իւր պարունակած այն մանրամասնութեամբ, որք եւրոպոյի մէջ երեւցած տնտեսական կամ մանաւանդ ընկերական աղանդներուն իմաստակութեանցն ուղղակի կամ անուղղակի հերքում լինելով, մեր նորուս մանկանց համար ո՛չ կարեւորութիւն ունին, ո՛չ ալ հասկնալի են :

Ուստի առաւել զարգացելոց թողլով զայն ,
յանձն առինք , ըստ առաջարկութեան Պատ. (Ու-
սումնական Խորհրդոյ) Ազգ. Կեդր. Վարչութեան ,
խմբագրել զայս համառօտ դասագիրք , առաջնորդ
բունելով մեզ զարուս ամենէն ընտիր սնտեսագէտ-
ներէն մի բանին , մասնաւորապէս Ժ. Տրոզ , Ժ.
Պ. Սէ , Ֆ. Պասթիա , Ժ. Կառնիէ եւ է. Լրվասէոր :

Մեր գլխաւոր կամ մանաւանդ միակ կէտ նպա-
սակին է՝ այս համառօտութեան մէջ՝ Քաղ. Տնտե-
սութեան սկզբնասարերքն ամենապարզ ոճով ա-
ւանդել մեր նախակրթարանաց ուսանողներուն .
միանգամայն՝ ըստ մարթելոյն դիւրացունել Պատ .
հետեւցչաց աշխատութիւնն , եւ առիթ ընծեռել
նոցա , որպէս զի տնտեսական գիտութեան ո՛չ մի-
այն նիւթական՝ այլ եւ բարոյական անկշռելի
օգուտները տարացունեն ուսանողաց մտքին մէջ :

Այս նպատակաւ արժան դատեցինք , ինչպէս
մեր վերոյիշեալ աշխատութեան , նոյնպէս եւ սոյ-
նին վերջը դնել արժանայիշատակ Ֆրանքլինի տն-
տեսական եւ բարոյական զեղեցիկ խրատներն ,
որք իրենց ընտանի ոճովն եւ մանաւանդ իմաս-
տալից առաժներով թէ՛ զուարճալի եւ թէ՛ միան-
գամայն յոյժ օգտակար հրահանգ մ'ենն թարմ մը-
քերու :

ՍԿՁԲՆ ԱՏԱՐԵՐ Ք

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԵԱՆ

ՄԱՍՆ Ա.

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

1. Պատճօն եւ նպատակ Քաղաքական
Տնտեսութեան

Բարեկեցութեան փափաքը բնական է մարդոց: Բարեկեցութիւն ըսելով կը հասկնամք մեր զանազան պիտոյքը գոհացունելու կարողութիւն, որ հասարակ լեզուաւ կը կոչուի Հարսութիւն:

Ուրեմն մարդ մը բարեկեցիկ կամ դիւրակեաց լինելու համար պարտի հարստութիւն ունենալ:

Թէ ի'նչպէս կամ ի'նչ միջոցներով կրնայ
ոք հարստութիւն ձեռք բերել, գիտնա-
լու համար՝ պարտի ծանօթանալ այն սկզբ-
բանց եւ օրինաց, որոց համեմատ հա-
րստութիւնը կ'արսադրի (կը գոյանայ),
կը բաշխուի, կը շրջաբերի (ձեռքէ ձեռք
կ'անցնի) եւ կ'սպառի (կը ծառայէ մարդ-
կան պիտոյից) :

Չայս կ'ուսուցանէ Քաղաքական Տնտե-
սութիւնն, որ՝ այս պատճառաւ Գիտու-
թիւն Հարստութեան կը կոչուի :

Աւասիկ սրտագրաւ անուն մը, որ ինք-
նին բաւական է հասկցունելու թէ ո'րչափ
կարելոր գիտութիւն մ'է Քաղաքական
Տնտեսութիւնն, եւ հետեւապէս ո'րչափ
օգտակար նորա ուսումն :

2. Պիտոյք

Հարստութիւն բառին իմաստը ճշդելու
համար պէտք է նախ պիտոյից վրայ խօ-
սիլ :

Մարդիկ բազում պիտոյք ունին, զորս
գոհացունելու համար ջանք մը կամ զո-
հողութիւն մ'ընելու կը հարկադրին :

Մարդոց առաջին կամ անհրաժեշտ պի-

սոյքն են՝ սնունդ , հանդերձ , բնակարան :

Այս անհրաժեշտ կամ անմիջական պի-
սոյքէն յետոյ կուգան օգտակար կամ հա-
ճելի կոչուած պիւսոյք , այն է՝ ապահովու-
թեան , առողջութեան , մաքրութեան ,
կրթութեան , տեղափոխութեան , զուար-
ճութեան , բարոյականութեան եւ այլ
պիւսոյք , որոց կարեւորութիւնը սերտ
կապակցութիւն ունի քաղաքակրթու-
թեան զարգացման եւ անհատական կա-
րողութեանց աճման հետ :

Վայրենի մարդ մը կրթութեան պէտ-
քը չզգար . մինչեւ իսկ հանդերձի եւ
բնակարանի պէտքն հազիւ կ'զգայ : Մեք՝
ընդհակառակն՝ կրթութիւնը մեր կարե-
ւորագոյն պիտոյից կարգը կը դասեմք ,
վասն զի դիտեմք թէ մեր մտաւոր , բա-
րոյական եւ ֆիզիքական կարողութեանց
զարգացման համար անհրաժեշտ է :

Երբ մարդ մը պէտք մը կ'զգայ , բնա-
կանաբար կը փափաքի եւ կը ջանայ գո-
հացուենել : Նօթութիւն զգացողը կերա-
կուր կ'ուտէ . ցուրտէ նեղուողն ինքզինք
տաքցուենել կ'ուզէ . ցաւ մը կամ հիւան-
դութիւն մ'ունենցողը բժշկական դար-
մանի կը դիմէ :

Կը հետեւի ուրեմն թէ մարդ մ'իւր պիտոյքը գոհացունէրու համար՝ ջանք մը պարտի ընէր աշխատութեամբ կամ գոհողութեամբ :

3. Օգտակարութիւն, Արժեք, Հարստութիւն

Ինչ որ պէտք մը գոհացունելու կը ծառայէ, օգտակար է : Ինչ որ օգտակար է եւ արժեք ունի, հարստութիւն է :

Մէկ տրամ արծաթը, զոյգ մը կոշիկը, գրիւ մը ցորենը, ուսուցչին տուած դասը, գործաւորին աշխատութիւնը հարստութիւն են, վասն զի օգտակարութիւն եւ արժեք ունին, եւ պիտոյք գոհացունելու կը ծառայեն :

Կը տեսնուի ահա թէ Քաղաքական Տընտեսութեան լեզուաւ Հարստութիւն բառին իմաստը շատ տարբեր է հասարակ լեզուաւ հասկցուածէն, այսինքն շատ աւելի ընդարձակ է : Հասարակ լեզուի մէջ Հարստութիւն ըսելով կը հասկցուի ընչից շատութիւն. սովորաբար հարուստ կը կոչուին այն անձինք, որ բազում ոսկի կամ արծաթ, տուներ, կալուածներ,

ճոխ կահեր ու կարասիներ կ'ունենան :
Իսկ տնտեսական լեզուաւ Հարսուքիւն
կը կոչուին ամենէն աննշան բաներն իսկ ,
որք որ եւ իցէ օգտակարուքիւն մ' եւ մի-
անգամայն արժեք մ'ունին : Աղքատի մը
հազած հնոտի վերարկուն եւ կերած չոր
հացը հարսուքիւն են , վասն զի նորա
անհրաժեշտ պիտոյքը կը գոհացունեն :

Հարսուքիւնի երկու կարգի կը բաժ-
նուին . Բնական , Արուեստական :

Բնական կը կոչուին այն հարսուքիւնի ,
զորս բնութեան Արարիչը տուած է մեզ ,
ինչպէս են օդը , լոյսը , ջուրը , բնութեան
այլ եւ այլ զօրութիւններն , որոցմէ մար-
դիկ օգուտ կը քաղեն ձրիապէս , այսինքն
առանց ջանից կամ զոհողութեան : Մեր
չնչած օդն անհրաժեշտ պէտք մ'է մեզ
համար , զի առանց նորա չեմք կարող
ասլրիլ , այլ սակայն ձրի է , այսինքն փո-
խարինելի արժեք մը չունի , որովհետեւ
անսահման առատութեամբ կը գտնուի
մեզ շրջապատող մթնոլորտին մէջ , եւ որ
եւ է ջանք կամ զոհողութիւն չպահան-
ջեր : Նոյնը կրնամք ըսել նաեւ անձրեւի ,
գետի կամ աղբիւրի ջուրերուն համար .
այսինքն թէ ըստ ինքեանց ձրի են . բայց

Երբ պահելու կամ տեղէ տեղ փոխադրելու համար աշխատութիւն կամ զոհողութիւն հարկ լինի, յայնժամ կը դադրին ձրի լինելէ, եւ աշխատութիւն տուողին կամ զոհողութիւն ընողին սեփականութիւնը կը լինին:

Օրինակի համար, երբ ջրկիրն աղբւրին կամ գետին ջուրը սափորի կամ տակառի մէջ լցունելով՝ մէկու մը տունը տանի, այն ջուրն արժեք մը կ'ստանայ, զոր չունէր առաջ, եւ ձրի լինելէ դադրելով՝ ջրկիրին սեփականութիւնը կը լինի, վասն զի ջրկիրն աշխատութիւն մը կատարեց նորա վրայ: Տանը տէրն ալ ջուրն ստանալու համար զոհողութիւն մը կ'ընէ, այսինքն փոխարինութիւն մը կ'ընէ ջրկիրին աշխատութեան, եւ այսպէս ջուրին տէր լինելով՝ իւր պէտքը կը գոհացունէ:

Այս օրինակով կը բացատրուի նաեւ սեփականութեան սկզբունքն, այսինքն թէ բնութեան ձրի պարզեցնելն իսկ մարդոց օրինաւոր կամ արդար սեփականութիւնը կը լինին, երբ մարդիկ աշխատութիւն մը կատարեն lingua վրայ կամ որ եւ ի զոհողութիւն մ'ընեն:

Արուեստական կամ Առեւտրական հարսուրթիւն կը կոչուին այն ամէն բաներ, զորս մարդիկ աշխատութեամբ կամ զհողութեամբ ձեռք կը բերեն, եւ կամ իրենց պիտոյից յատկացունելով՝ օգուտ կը քաղեն անոնցմէ:

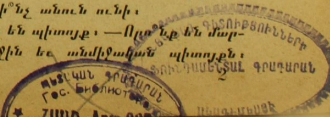
Այսպէս՝ Բնական հարստութիւնք ալ Արուեստական կամ Առեւտրական հարստութիւն կը դառնան եւ փոխանակութեան կամ առեւտրոյ նիւթ կը լինին, ինչպէս որ տեսանք ջրկիրին օրինակին մէջ:

Հարցարան

A 9613

1. Ի՞նչ է բարեկեցութիւնը: — Մեր պիտոյքը գոհացնելու կարողութիւնն ի՞նչ կը կոչուի: — Մարդ մը բարեկեցիկ լինելու համար ի՞նչ պարտի ունենալ: — Հարստութիւն ձեռք բերելու համար մարդ մ'ի՞նչ պարտի ընել: — Ի՞նչ կ'ուսուցանէ Քաղաքական Տնտեսութիւնն: — Ուրիշ ի՞նչ անուն ունի:

2. Ի՞նչ են պիտոյք: — Որո՞նք են մարդոց առաջին եւ անմիջական պիտոյքն:

— Ուրիշ ի՞նչ պիտոյք կ'ուենեան մարդիկ : — Պիտոյից կարեւորութեան սահմանն ի՞նչ է : — Պէտք մը զգացողն ի՞նչ կ'ընէ :

3. Ի՞նչ է Օգտակարութիւնն , Արժէքն ու Հարստութիւնն : — Հարստութիւն բառը տնտեսական լեզուի մէջ ի՞նչ տարբերութիւն ունի հասարակ լեզուով հասկըցուածէն : — Քանի՞ կարգի կը բաժնուին հարստութիւնք : — Որո՞նք են բնական հարստութիւնք : — Որո՞նք են Խրուեստական կամ Առեւտրական հարըստութիւնք : — Բնութեան սլարգեւեները կամ բնական հարստութիւնները կրնա՞ն մարդոց սեփականութիւն լինիլ :

Մ Ա Ս Ն Բ.

ԱՐՏԱԴՐՈՒՄՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆՑ (1)

4. Արտադրիչի հարստութեանց.

Արուեստական կամ Առեւտրական Հարստութիւնները մարդիկ կ'արտադրեն՝ իրենց Ֆիզիքական եւ մտային ուժերը գործածելով բնական Հարստութեանց վրայ, կամ բնութեան արտադրիչ ուժերն իրենց արտադրիչ կարողութեանց հետ միացունելով:

Օրինակի համար, երկրագործը զանազան տեսակ արմտիք կամ բերք կ'արտադրէ հողին վրայ աշխատելով, եւ բնութեան ուժերն՝ այն է՝ արեւուն ջերմութիւնն եւ անձրեւի կամ գետի ջուրն՝ իւր արտադրիչ կարողութեան օգնական ունենալով:

Այսպէս ալ երկաթագործն հողին տակէն հանուած երկաթին վրայ աշխատե-

(1) Production des Richesses.

լով, եւ հանքային ածուխն ալ իրեն օժանդակ առնլով՝ այլ եւ այլ օգտակար նիւթեր եւ պիտանի գործիներ կ'արտադրէ :

Կը հասկցուի ուրեմն թէ արտադրեալ հարստութեանց նիւթերը մեծ մասամբ բնութիւնը կը մատակարարէ հանդերձ իւր արտադրիչ զօրութեամբք . բայց մարդիկ իրենց խելքովն ու աշխատութեամբ զանոնք օգտակարութեան եւ հետեւապէս Արուեստական կամ Առեւտրական հարստութեան վիճակի մէջ կը դնեն : Ըսել է թէ հարստութեանց արտադրման գործին մէջ բնութիւնն եւ մարդիկ աջակից կամ աշխատակից են միմեանց :

Այս պատճառաւ է որ մարդիկ ընդհանրապէս կը սիրեն բնակիլ աշխարհի այն երկիրներն, ուր հողն արգաւանդ է, ջուրն առատ եւ օգը բարեխառն : Այնպիսի երկիրներու բնակիչք անշուշտ հարուստ կամ դիւրակեաց կը լինին՝ եթէ գիտնան իրենց արտադրիչ կարողութեամբք օգուտ քաղել բնութեան առատաձեռնութենէն, այսինքն՝ եթէ աշխատասէր լինին, ուսեալ լինին եւ ընկերական լաւ կազմակերպութիւն ունենան :

5. ԱՇԽԱՏՈՒՅԻՆ.

Ինչպէս որ տեսանք, Հարստութիւն արտադրելու առաջին եւ անհրաժեշտ միջոցն է Աշխատութիւնն, հետեւապէս կարելի չէ Հարստութիւն արտադրել առանց աշխատութեան:

Աշխատութիւն բառով կը հասկցուն մարդոց անձնական կարողութիւններն արդիւնաբեր ընելու ջանք եւ ճգունք այլ եւ այլ եղանակներով ու միջոցներով, որոց բովանդակութիւնն ընդհանուր անուամբ Արուեստ կամ Ճարտարութիւն կը կոչուի:

Երկրագործը կը հերկէ, կը վարէ, կը մշակէ հողն եւ տեսակ տեսակ բերք, այսինքն ցորեն, գարի, վուշ, բամբակ եւ այլ օգտակար նիւթեր կ'արտադրէ:

Ուրիշ մը կ'առնու երկրագործին արտադրած վուշը կամ բամբակը, կը մաքրէ, կը գզէ, կը մանէ, կը ներկէ եւ կտաւ կը շինէ:

Երրորդ մ'ալ այն կտաւը կը ձեւէ, կը կարէ եւ հագուստ կը շինէ:

Չորրորդ մ'ալ այն հագուստները տեղէ տեղ փոխադրելով կը վաճառէ:

Աւասիկ կարգ մ'աշխատութիւնք, որոց արդիւնքը նիւթական լինելուն պատճառաւ նիւթական աշխատութիւնք կամ հասարակ լեզուաւ՝ Գործնական արուեստք կամ ճարտարութիւնք կը կոչուին :

Ուրիշ կարգ մ'աշխատութիւնք ալ կան, որոց արդիւնքն աննիւթական լինելով, Աննիւթական աշխատութիւնք, կամ՝ հասարակ լեզուաւ՝ Ազատական արուեստք կը կոչուին :

Այս կարգէն են բժշկին, դաստիարակին, դատաւորին եւ նմանեաց աշխատութիւններն, որք նիւթական աշխատութեանց չափ եւ շատ անգամ աւելի օգտակար եւ արդիւնաւոր են. վասն զի բժիշկն՝ իւր հիւանդին ցաւերը բուժելով՝ նորա կենսական ուժերը կը վերանորոգէ : դաստիարակն՝ իւր սանին միտքն ու սիրտը կըթելով՝ կը կատարելագործէ. դատաւորն՝ արդարութիւնը գործադրելով՝ հասարակաց իրաւունքն ու շահերը կ'ապահովէ :

Աշխատութիւնն օգտակար եւ հետեւապէս արդիւնաւոր լինելու համար՝ պէտք է որ խելքն առաջնորդ կամ վարիչ ունենայ. այսինքն թէ՛ միայն մարմ-

նոյ ճգունք բաւական չեն, այլ խելքն
ալ պարտի գործակցիլ:

Մարմնական ուժի կողմէ մարդոց ի-
րարմէ տարբերութիւնն յոյժ փոքր է.
իսկ խելքի զօրութեան տարբերութիւնն
անսահման է:

Ուրեմն մարդիկ ո՛րչափ աւելի կըր-
թեալ, հանճարեղ եւ բարեբարոյ լինին,
ա՛յնչափ առատ եւ դիւրին կը լինի հա-
րըստութեան արտադրումը:

6. Գրամագլուխ.

Աշխատութիւնն՝ հարստութիւն արտա-
դրելու համար՝ ամենակարեւոր կամ մա-
նաւանդ անհրաժեշտ օժանդակի մը կը
կարօտի, այն է Գրամագլխոյ: Ի՞նչ կըր-
նայ ընել երկրագործ մը, եթէ չ՛ունենայ
մշակելի հող կամ մշակութեան գործի-
ներ. ի՞նչ կրնայ ընել արհեստաւոր մը,
եթէ չ՛ունենայ նախնական նիւթեր ու
գործիներ:

Ուրեմն, հարստութիւն արտադրելու
համար, բնութեան անկախ ուժերուն գոր-
ծակցութենէն զատ, երկու անհրաժեշտ
տարերք եւս կը պահանջուին, Աշխատու-

քիւն եւ Դրամագլուխ : Այս երկու տարերք գրեթէ անբաժան են իրարմէ :

Դրամագլուխն այլ եւ այլ ձեւերով կը ներկայանայ , որոց գլխաւորքն են , երկրագործին համար՝ մշակած հողն ⁽¹⁾ եւ մշակութեան գործիներն . արհեստաւորին համար՝ նախնական նիւթերն ու գործիներն , եւ երկուքին համար ալ դրամն , որով իրենց գործաւորաց թոշակն եւ այլ ծախքերը կը վճարեն :

Նմանապէս դրամագլուխ են արհեստական կարողութիւնք , տաղանդք , հրմտութիւնք , ճարտարութիւնք , որք երկար աշխատութեանց եւ զոհողութեանց արդիւնք են , եւ Բարոյակաւ Դրամագլուխ կը կոչուին :

Կը հետեւի ուրեմն , թէ դրամագլուխն

(1) Հողը կը տարբերի ուրիշ դրամագլուխներէ սա պատճառաւ որ ի սկզբանէ աշխատութեան արդիւնք չէ , այլ ինքնին բնական հարսուծիւն մ'է , բայց իւր վրայ կատարուած աշխատութեանց միջոցաւ արժէքն աւելնալով եւ նորանոր հարսուծիւններ արտադրելու ծառայելով՝ դրամագլխոյ կարգ կ'անցնի , մանաւանդ այն երկիրներուն մէջ , ուր մշակուելով արժէք ստացած եւ մտրոց սեփականութիւն եղած է :

ինչ ձեւի մէջ եւ լինի, հարստութիւն մ'է, որ ուրիշ հարստութիւններ արտադրելու կը ծառայէ, աշխատութեան հետ միանալով: Երկրագործին արօրը չկրնար՝ ինքնիրեն հերկել հողն, եթէ ձի, եզն, կամ ուրիշ շարժիչ ոյժ մը չմղեն զայն, երկրագործն ալ չվարէ զանոնք: Նմանապէս շոգեշարժ մեքենան չկրնար շարժիլ, եթէ մեքենավարը կամ ջեռուցիչը հանքածուխ չնետէ հնոցին մէջ եւ ջուր չլցունէ կաթսային մէջ:

Հսեւէ թէ, ինչպէս որ աշխատութիւնն առանց դրամագլխի բան մը չկրնար ընել, դրամագլուխն ալ ինքնին բան մը չկրնար ընել առանց աշխատութեան:

Դրամագլուխն՝ իւր բնութեան կամ գործածման համեմատ երկու կարգի կը բաժնուի. Անշարժ, Ծարժուն:

Անշարժ կամ Հաստատուն դրամագլուխ են ամեն տեսակ աշխատութեան գործիներն, որք առանց տեղափոխման կրնան երկար ժամանակ արդիւնք տալ եւ շուտով չեն սպառիր: Այս կարգէն են՝ Արտադրութեան ծառայող շէնքերը, մշակելի հողերը, հաղորդակցութեան ուղիները, մեքենաներն և արհեստական գործիներն:

Շարժուն կամ ծածուն կը կոչուին այն գրամագլուխք, որք անմիջապէս կ'սպառին, այսինքն մէկ անգամ միայն կը ծառայեն արտադրութեան, կամ՝ ձեռքէ ձեռք անցնելով եւ ձեւ փոխելով՝ շահ կամ արդիւնք կուտան: Այս կարգէն են՝ գրամն եւ ուրիշ շրջաբերութեան գործիները, նախնական նիւթերն՝ որք գործուելով փոփոխութիւն կը կրեն, գործուած եւ անմիջապէս սպառելի արհեստական նիւթերն՝ որք շահ մը կը բերեն արհեստաւորին: Նոյնը կրնամք ըսել նըսպարավաճառին նպարեղէններուն, մրգավաճառին միրգերուն եւ նմանեաց համար, որք անմիջապէս սպառելի են, բայց վաճառողաց գրամագլուխք կը կազմեն եւ նոցա հարստութեանց արտադրիչն են:

7. Կազմութիւն դրամագլխոյ.

Ինչպէս որ հարստութեան առաջին արտադրիչն է աշխատութիւնը, գրամագլուխին ալ առաջին արտադրիչն է խնայութիւնն: Աշխատութիւն եւ խնայութիւն, երկու ամենակարեւոր առաքինութիւնք, որովք միայն կրնան հարստանալ մար-

դիկ : Մին՝ այն է աշխատութիւնն՝ հարստութեանց ստեղծիչ տարրն է , միւսն՝ այն է խնայութիւնն՝ հարստութեանց պահպանիչ տարրն է :

Կը հետեւի ուրեմն թէ աշխատութեամբ ձեռք բերուած արտադրութիւն մը կամ հարստութիւն մը դրամագլխի վերածելու համար՝ խնայութիւն հարկ է պատշաճ եւ օրինաւոր սահմանի մէջ :

Ենթադրեմք ամենահամեստ արտադրութիւն մը , օրինակի համար հողագործ մը՝ շակի կամ գործաւորի մ'արտադրութիւնըն : Եթէ այդ մշակը կամ գործաւորը տարին 3,000 դահեկան շահի եւ 2,500ը միայն օպառէ , 500 դահեկանի խնայութիւն մը կ'ընէ , զոր եթէ պահելով եւ տարուէ տարի աւելցնելով յաջողի արտադրութեան մը գործածել , բառին բովանդակ նշանակութեամբ դրամագլուխ մը կազմած կը լինի :

Տարակոյս չմնար ուրեմն թէ դրամագլխոյ ծագումն էապէս բարոյական է , վասն զի խնայութիւն ընելու համար բարոյական ճիգ մը , շատ անգամ իսկ տաժանելի դիմադրութիւն մը հարկ է պիտոյից գրգիռներու եւ զուարճութեանց

հրապոյրներու : Ուստի մարդ մ'այնչափ առաւել իմաստուն կամ առաքինի է , երկիր մ'այնչափ առաւել քաղաքակրթեալ , այնչափ առաւել հարուստ եւ հզօր է , ո՛րչափ առաւել տիրացած է այս բարոյական զօրութեան :

Սխալ կը լինի կարծել սակայն թէ դժբախտագլուխն ամեն ժամանակ դրամ խնայելով կամ ծախքէ հրաժարելով կը կազմուի : Յաւելեալ , կուտեալ , տնտեսեալ եւ արտադրութեան յատկացեալ ո՛ր եւ է արժէք կամ հարստութիւն , ինչ ձեւով եւ լինի , դրամագլուխ է : Նմանապէս դրամագլխի կազմութիւն են արհեստի մը մէջ կամ հողի մը վրայ կատարուած բարեօքմունք , որք նոր կամ աւելի արդիւնաւոր արտադրութեանց միջոցներ կ'ընծայեն : Նոյնը կրնամք ըսել անձնական տաղանդ մշակելու կամ արդիւնաբեր կարողութիւններ ունեցող տղայ մը կրթելու կամ մեծցունելու ջանից եւ զոհողութեանց համար :

Չմոռնամք աւելցունել թէ դրամագլուխն ա՛յն երկիրներուն մէջ դիւրաւ կը կազմուի , ուր աշխատութիւնն յարգի է , ուր սեփականութիւնն երաշխաւորեալ է ,

եւ ուր տպահոփութիւնը կատարեալ :

Վերջապէս պէտք է գիտնալ, որ ամեն արուեստից մէջ, կենաց ամեն վիճակներու մէջ, երկրի մը դրամագլխոց ամենամեծ մասը նախ հանճարեղ եւ յարատեւ աշխատութեամբ, եւ ապա ժուժկալութեամբ եւ կանոնաւորութեամբ կը կազմուի :

8. Մեքենայք .

Մեքենայք աշխատութեան գործիներ են առաւել կատարելագործեալ, որք մարդոց աշխատութեան մեծապէս կ'օժանդակեն, նոցա զօրութիւնն անսահմանապէս աւելցնելով, եւ առաւել արագութիւն, առատութիւն եւ արժնութիւն տալով նոցա արտադրութեանց :

Տպագրական մամլոյն հնարուելէն առաջ ընդօրինակողք կային, որոց իւրաքանչիւրն հազիւ կրնար մէկ աւուր մէջ՝ շարունակ աշխատելով՝ քառսուն երես գիր օրինակել. իսկ այսօր՝ տպագրական մեքենայից միջոցաւ՝ ամէն օր միլիոնաւոր թերթեր կը տպագրուին, այնպէս որ, եթէ նոյն իսկ Կ. Պոլսոյ մէջ տպուած

գիրքերն ու թերթերը ձեռքով գրել հարկ լինէր, քաղաքին ամբողջ բնակիչները չէին կրնար բաւել:

Նմանապէս, հին ժամանակաց մէջ մարդ մը, օրն ի բուն աշխատելով, հազիւ 25 մարդոց բաւելու չափ ալիւր կ'աղար, իսկ այսօր, շոգեչարժ ջաղացքի մէջ աշխատող գործաւոր մը հազարաւոր մարդոց բաւելու չափ ալիւր կ'աղայ:

Ֆրանսայի կամ Անգլիոյ մէջ այսօրուան օրս շոգեչարժ մեքենայից արտադրած արդիւնքն եթէ մարդոց ձեռօք արտադրել հարկ լինէր, հարիւր միլիոնէն աւելի գործաւորք պէտք էին, մինչդեռ այդ երկիրներէն միոյն կամ միւսին մէջ հազիւ 36-38 միլիոն բնակիչք կան, եւ նոցա մի փոքր մասը միայն կ'զբաղին այդ մեքենայից վերաբերեալ աշխատութեամբ:

Եւրոպիոյ մէջ գործաւորութեամբ ապրող մարդիկ պահ մը դժգոհեցան մեքենայից հնարուելէն, կարծելով թէ իրենց գործ կամ ապրուստի միջոց չէր մնար, բայց յետոյ փորձով տեսան որ իրենց այդ կարծիքը սխալ էր: Մեքենայք անհամեմատ աւելի արագութեամբ եւ առատու-

Թեամբ գործելով եւ արտադրութեանց գինը մեծապէս իջուցնելով, նոցա գնումն ու սպառումը բազմասպատկեցին. վասն զի, ըստ տնտեսական օրինաց, դիւրագնութիւնն սպառում կը գրգռէ, սպառումն ալ արտադրութիւն. եւ որովհետեւ արտադրութեանց գումարը քանի՛ աւելնայ, արտադրող գործաւորաց թիւն ալ նոյն համեմատութեամբ կ'աւելնայ, այս ընթացքով այսօրուան օրս Եւրոպիոյ գործարանաց մէջ շատ աւելի գործաւորք կան, քան մեքենայից հնարումէն առաջ:

Օրինակի համար, բամբակ մանող մեքենայից հնարուելէն առաջ Անգլիոյ մէջ 5,200 մանողք կային փոքր ճախարակներու վրայ, եւ 2,700 ալ ոստայնանկ. գումար 7,900 գործաւորք: Մանելու մեքենայից հնարուելէն տասը տարի յետոյ՝ այս գործաւորաց թիւն 350,000 ի ելաւ: Իսկ շոգեշարժ մեքենայից հնարուելէն յետոյ գործաւորաց թիւն անհաւատալի կերպիւ աւելցաւ. այնպէս որ՝ այսօրուան օրս՝ միայն Անգլիոյ մէջ՝ բամբակեղինաց արտադրութեան այլ եւ այլ ճիւղերուն համար աշխատող գործաւորաց թիւը միլիոններու կը հասնի:

Մեքենայք, մեքենական գիտութեան օրինաց վրայ հիմնեալ լինելով, առանց այդ մեծ գիտութեան կատարեալ հըմտութիւն ունենալու կարելի չէ հնարել, ոչ ալ շինել: Նմանապէս գործածողք ալ պէտք եղած հմտութիւնն ու ճարտարութիւնը պարտին ունենալ: Վերջապէս, ազգի մը կամ երկրի մը մէջ մեքենաներ շինելու կամ գործածելու համար՝ գիտութիւնը, ճարտարութիւնն ու հարստութիւնն ըստ բաւականի զարգացած պէտք է լինին:

Հարցարան.

4. Ո՞վ կ'արտադրէ հարստութիւնն: — Արտադրեալ հարստութեանց նիւթերն ո՞վ կը մատակարարէ: — Մարդիկ ո՞րպիսի տեղեր կը սիրեն բնակիլ:

5. Հարստութիւն արտադրելու առաջին միջոցն ի՞նչ է: — Ի՞նչ ըսել է աշխատութիւն: — Քանի՞ տեսակ են աշխատութիւնք: — Աշխատութիւնն օգտակար կամ արդիւնաւոր լինելու համար ի՞նչ պէտք է:

6. Աշխատութիւնն հարստութիւն արտադրելու համար ի՞նչ բանի կը կարօտի : — Ի՞նչ է դրամագլուխն եւ ի՞նչ ձեւով կը ներկայանայ : — Քանի՞ կարգի կը բաժնուի դրամագլուխը :

7. Ո՞վ է դրամագլխին արտադրիչը : — Խնայութիւն ընելու համար ի՞նչ պէտք է : — Դրամագլուխը մի միայն խնայութեամբ կը կազմուի : — Ո՞ր երկիրներու մէջ դիւրաւ կը կազմուի դրամագլուխն :

8. Ի՞նչ են Մեքենայք : — Ի՞նչ արդիւնք յառաջ բերած են եւ կը բերեն մեքենայք : — Գործաւորութեամբ ապրող մարդիկ իրաւունք ունի՞ն մեքենայից հընարման դէմ դժգոհելու : — Մեքենայներ հնարելու , շինելու եւ գործածելու համար ի՞նչ պէտք է :

Մ Ա Ս Ն Գ .

ԲԱՇԽՈՒՄՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆՑ (*)

9. Տէր կամ Տեսրֆ Հարստութեանց .

Հարստութիւնն՝ արտադրուելէ յետոյ՝
բնականաբար տէր մը կամ տէրեր կ'ունե-
նայ . այդ տէրը կամ տէրերը զայն ար-
տադրողներն են :

Երկրագործ մը , որ իւր արտը միայնակ
կը մշակէ , քաղած բերքերուն՝ այսինքն
արտադրած հարստութեանց՝ միակ տէրն
է : Բայց երբ արտն ընդարձակ լինելով
չկրնայ միայնակ մշակել եւ աշխատակից-
ներու պէտք ունենայ , այն աշխատակիցք
եւս բնականաբար իրաւունք կ'ունենան
բերքերուն վրայ՝ իւրաքանչիւրն իւր մա-
տուցած ծառայութեան չափով :

Եւ որովհետեւ , ինչպէս արդէն տե-
սանք , հարստութիւնը մի միայն աշխա-

(*) Distribution des Richesses.

տութեամբ չարտադրիր, այլ անհրաժեշտ
օժանդակի մը կը կարօտի, այն է դրամադաշտոյ, որ այլ եւ այլ ձեւերու տակ
(հողի, գործիներու, մեքենաներու, նախնական նիւթերու, դրամի, ճարտարութեան) կը գործակցի արտադրողաց, տարակոյս չմնար որ դրամագլուխն ալ իւր արդար բաժինն ունի արտադրեալ հարստութեանց բաշխման մէջ:

Կը հետեւի ուրեմն թէ արտադրեալ հարստութիւնք սովորաբար երեք տեսակ բաժանորդ կամ վաստակակից իրաւատէր կ'ունենան. առաջին՝ ձեռնարկուին աշխատութիւնն, որում ընկած բաժինը շահ կը կոչուի. երկրորդ՝ գործաւորին աշխատութիւնն, որում ընկած բաժինը քոշակ կը կոչուի. երրորդ՝ դրամագլուխն, որում ընկած բաժինը վարձ կամ տոկոս կը կոչուի:

10. Շահ ձեռնարկուաց.

Ձեռնարկու բառով կը հասկցուին այն ամեն մարդիկ, որք որ եւ է գործի մը կամ աշխատութեան կը ձեռնարկեն արդիւնք կամ հարստութիւն արտադրելու

Համար : Երկրագործ , արհեստաւոր , գործարանատէր , վաճառական եւ այլք , որքոր եւ իցէ արդիւնք կ'արտադրեն , ձեռնարկու են :

Օրինակի համար՝ ճարտարապետ մը՝ մէկու մը տունն ամբողջապէս շինելու համար՝ 25,000 դահեկանի սակարկութիւն կ'ընէ , սլայմանագիր մը կը կնքէ , պէտք եղած ամեն նիւթերն , աղիւս , կիր , ատաղձ եւ այլն կը գնէ , գործաւորներ կը վարձէ , շինութեան կը ձեռնարկէ , եւ երկու ամսոց մէջ տունն աւարտելով՝ տիրոջը կը յանձնէ , կ'ստանայ 25,000 դահեկանն , եւ հաշիւ ընելով կը տեսնէ , որ ամեն ծախքն հանելէ եւ գործաւորաց թոշակները վճարելէ յետոյ , 3,000 դահեկան կ'աւելնայ : Այս յաւելուածն է ճարտարապետին կամ ձեռնարկուի շահն :

Այսպէս ձեռնարկու է երկրագործ մը կամ գործարանատէր մը , որ աշխատեցուցած մշակներուն կամ գործաւորաց թոշակն , ինչպէս նաեւ գործածած դրամագլխին տոկոսն եւ այլ ծախքերն իւր արտադրած արդիւնքէն , որ Սառն Արդիւնք կը կոչուի , հանելէ զկնի , մնացեալին , որ Չուս Արդիւնք կը կոչուի , տէր

կը մնայ, եւ այս է նորա շահը :

Ձեռնարկու մը շահ ընելու համար, հարկ է որ խառն արդիւնքն արտադրութեան ծախքէն աւելի լինի, որպէս զի գուտ արդիւնքն այսինքն շահ մնայ : Եթէ, ընդ հակառակն, խառն արդիւնքն արտադրութեան ծախքէն պակաս լինի, ձեռնարկութիւնն անկանոն կամ անյաջող է, եւ հետեւաբար վնասարէր է ձեռնարկուին :

11. Թոշակ աշխատանքաց .

Թոշակ կը կոչուի աշխատութեան մը փոխարինութիւնը կամ վարձն իւր ամէն ձեւերով :

Գործաւորաց աւուրչէքը կամ շարաթականը, ծառայից եւ սպասաւորաց ամսականները, պաշտօնատարաց ամսականները, բժշկաց, փաստաբանաց եւ այլոց տրուած վարձերը թոշակ են, որովհետեւ այս ամէն փոխարինութիւնք կամ վարձք մի եւ նոյն բնութիւնն ունին :

Թոշակին չափը կամ սակը մասամբ մը աշխատանքին արտադրիչ կարողութե-

նէն , մասամբ մ'ալ դրամագլխոյ առատութենէն կախումն ունի :

Գործարանի մը անօրէնն ամիսն 5,000 դահեկան թոշակ կ'ստանայ , մինչ հասարակ գործաւոր մ'ամիսն հազիւ 300 դահեկան կրնայ ստանալ : Երկու թոշակաց այս մեծ տարբերութեան պատճառն՝ երկու աշխատաւորաց կարողութիւններուն անհամեմատ տարբերութիւնն է , որ՝ տընտեսարար խօսելով՝ իւրաքանչիւրին մատուցած սպասուց կարեւորութեան աստիճանին տարբերութիւնն է , որ պարագային համեմատ կրնայ աւելնալ կամ պակսիլ :

Օրինակի համար , հեռաւոր տեղէ կամ գիշեր ժամանակ կոչուած բժշկի մ'այցեգինը բնականաբար կրկնապատիկ կամ քանի մը պատիկ աւելի կը լինի քան մօտաւոր տեղէ կամ ցերեկ ժամանակ կոչուած բժշկի մ'այցեգինը :

Պարզ աշխատաւորաց կամ գործաւորաց թոշակն ալ կրնայ աւելնալ կամ պակսիլ ըստ տեղւոյն , ըստ ժամանակին եւ ըստ անձնական կարողութեանց կամ արժանեաց :

Երբ մի եւ նոյն աշխատութիւնը կատար-

րողաց թիւը շատնայ, կամ գործի մը համար բազում աշխատաւորք պատրաստ գտնուին, բնականաբար իրենց ծառայութիւնը վար գնով կ'առաջարկեն, եւ հետեւաբար թոշակները կ'իջնեն. իսկ երբ գործը շատ լինի եւ աշխատաւորք նուազ, թոշակները կը բարձրանան:

Այս է Առաջարկի եւ Խնդրանաց օրէնքը, զոր սա կարճ խօսքին մէջ կ'ամփոփէ Քոպտէն անգլիացի տնտեսագէտն. «Երբ երկու գործաւորք վարպետի մ'ետէն վազեն, թոշակները կ'իջնեն. իսկ երբ երկու վարպետք գործաւորի մ'ետեւէն վազեն, թոշակները կը բարձրանան:»

Վերջապէս երբ առաջարկողք շատ լինին եւ խնդրողք նուազ, սակը կ'իջնէ. իսկ երբ խնդրողք շատ լինին եւ առաջարկողք նուազ, սակը կը բարձրանայ:

Սովի ժամանակ հացին գինը կը բարձրանայ, վասն զի վաճառողները քիչ են եւ խնդրողները շատ:

Ինչպէս վերն ըսինք, թոշակին սակը մասամբ մ'ալ դրամագլխոց առատութենէն կախումն ունի: Մեծ քաղաքաց կամ հարուստ երկիրներու մէջ, ուր բազում դրամագլուխք կը գտնուին, աշխատու-

թիւնք աւելի յարգի են, թողակներն ալ
աւելի բարձր. մինչ գիւղերու կամ աղ-
քատ երկիրներու մէջ հակառակը կը տես-
նուի :

12. Վարձ կամ Տոկոս Դրամագլխոյ .

Դրամագլխին իրաւունքը վարձ կը կոչուի՝ երբ շէնքի, գործիքի, մեքենայի, գործարանի եւ այլ ձեւերով ներկայանայ՝ Տոկոս կը կոչուի՝ երբ դրամի ձեւով ներկայանայ :

Հարստութեանց արտադրման գլխոյն մէջ տեսանք որ հարստութիւն կամ որ եւ իցէ արդիւնք արտադրելու համար աշխատութիւնը միայն բաւական չէր, այլ ուրիշ անհրաժեշտ օժանդակ մ'ալ պէտք էր, այն է դրամագլուխ : Տեսանք նաեւ որ ինչպէս աշխատութիւնը կամ աշխատողն իրաւունք ունէր արտադրեալ հարստութեան վրայ, դրամագլուխն ալ իրաւունք ունէր իւր կարեւորութեան չափով :

Ահա այդ անժխտելի իրաւունքն է դրամագլխոյ վարձ կամ տոկոս կոչուածը, զոր անտեսադէտք քոչակ դրամագլխոյ

կ'անուանեն : Այս հանգամանքով դրամագլխոյ վարձը կամ տոկոսը կը տարբերի վաշխէն , որ տոկոսին ապօրէն կամ անիրաւ տեսակն է , վասն զի փոխառուին՝ այսինքն պէտք ունեցողին կամ աշխատաւորին տկարութենէն օգուտ քաղելով՝ նորա իրաւունքն եւս կը կապտէ չափազանց սահանջմամբ . այս պատճառաւ օրէնսդիրք , վաշխը դատապարտելով , չափ կամ սահման կը դնեն տոկոսին , որպէս զի արդարութեան կամ օրինաւորութեան սահմանէն անդին չանցնի :

Պէտք չէ մոռնալ սակայն որ տոկոսին սակն ալ թոշակաց սակին պէս ելեւէջի ենթակայ է , այսինքն Առաջարկի կամ Խնդրանաց օրէնքին կը հսկատակի . ընդհանրապէս վար կամ թեթեւ կը լինի հարուստ եւ բարեկարգ երկիրներու մէջ , ուր դրամագլուխք առատ են կամ անկասկածելի ձեռաց կը յանձնուին . իսկ վեր կամ բարձր կը լինին աղքատ երկիրներու մէջ , ուր դրամագլուխք նուազ են , խնդրող շատ ունին կամ վտանգաց ենթակայ են :

Այս է պատճառն որ օրինական խըստութիւնք չեն զօրեր վաշխառուաց դէմ ,

որք միշտ կը յաջողին այլ եւ այլ անուղղակի միջոցներով շարունակել իրենց ապօրէն դատուած գործողութիւններն ։ Ուստի տարակոյս չմնար որ վաշխին անաջն առնլու միակ ազդեցիկ միջոցն երկրի մը տնտեսական սթայմանաց բարւոքումն է ։

13. Արկեղի Խնայութեան .

Ինչպէս որ տեսանք Դրամագլխոյ կազմութեան գլխոյն մէջ , խնայութիւնը դրամագլխին աղբիւրն է ։

Մարդ մը , որ արդիւնք մը կ'արտադրէ կամ թոշակ մը կ'ստանայ , նորա մէկ մասը պահելով եւ հետզհետէ աւելցունելով՝ դրամագլուխ մը կը կազմէ ։ Այս խնայութիւն դիւրին է այն մարդոց համար , որք շատ կ'արտադրեն կամ կը շահին եւ դիւրակեաց են , այսինքն իրենց պիտոյքն հոգալէ կամ գոհացունելէ յետոյ դիւրաւ կրնան բան մ'աւելցունել . իսկ այն մարդիկ , որք քիչ կը շահին եւ հազիւ կրնան հասնիլ իրենց անհրաժեշտ պիտոյից , բնականաբար չեն կրնար կամ մեծ դժուարութեամբ կրնան խնայութիւն ընել ։ Եւ

սակայն ամենէն աւելի այս կարգի մար-
դիկ պէտք ունին խնայութեան, որպէս
զի հնար եղածին չափ կարենան իրենք
զիրենք ապահովել կենաց ձախող պարա-
գայներուն դէմ:

Խնայութեան Արկեղի փոքր արտադրո-
ղաց կամ աշխատաւորաց խնայութիւն-
ները դիւրացունելու, քաջալերելու եւ
արդիւնաւորելու պաշտօն ունին:

Անգլիոյ մէջ անցեալ դարուն վերջերն
եւ Յրանսայի մէջ ներկայ դարուս սկիզբ-
ներն հաստատուեցան այս արկեղք եւ
հրաշք գործեցին: 1834ին Յրանսայի մէջ
75 խնայութեան արկեղք կային, որք 35
միլիոն Փրանք աւանդ ունէին՝ մանր խը-
նայութեանց արդիւնք: 1882ին վերջն
արկղերուն թիւն 7,000ի հասած էր. իսկ
աւանդից գումարն 1,800 միլիոն Փրանքի:
Ճշգիւ տեղն է ըսելու թէ մեծամեծ գե-
տերը փոքրիկ առուներէ կը կազմուին:

Վերջապէս Խնայութեան Արկեղք նա-
խախնամական բարիք մ'են աշխատաւոր
դասուց համար: Վասն զի նոցա ամենա-
փոքր խնայութիւններն ընդունելով, պա-
հելով եւ շահեցունելով, զանոնք ժուժկա-
լութեան, կանոնաւորութեան եւ խնայա-

սիրութեան կը վարժեցունեն . սկզբնական վարժոցներ են , ուր փոքրիկ դրամագըլուխք կը գոյանան եւ սեպհականատէրք կամ դրամատէրք կը կազմուին : Ո՛րչափ մանր արհեստաւորք , աղքատիկ գործաւորք , եւրոպիոյ մէջ այս կերպով մեծ գումարներ աւելցուցած եւ դրամագլխոց տէր եղած են :

Ֆրանսայի մէջ Խնայութեան Արկղք սովորաբար կիրակի օրերը կը բացուին քաղաքապետական պաշտօնատանց մէջ , եւ մէկ Ֆրանքէն սկսեալ մինչեւ 2,000 Ֆրանք կ'ընդունին :

Առաջին անգամ դրամ յանձնողը տետրակ մը կ'ստանայ , որոյ մէջ կը նշանակուի աւանդեալ գումարն , եւ ամեն անգամ որ գումար մը տանի յանձնէ , տետրակը կը ներկայացունէ , և այն նոր գումարն ալ կը նշանակուի առաջնոյն տակ : Երբ ուզէ իւր ստակը մասամբ կամ ամբողջովին ետ առնուլ , խնդրագիր կուտայ , եւ մինչեւ ութ օր կ'ստանայ տոկոսովն հանդերձ : Ետ առնուած գումարը կը նշանակուի տետրակին մէջ :

Խնայութեան Արկղերուն աւանդեալ դրամոց տոկոսն հարիւրին 3 է , որ տա-

բուէ տարի դրամագլխին վրայ կը բարդուի :

Վերջին ժամանակներս Ֆրանսայի մէջ խնայողութեան բարոյական կրթութիւնը նախակրթական վարժարաններէն սկսելու փորձեր եղան եւ կատարելապէս յաջողեցան : Գրեթէ ամեն վարժարան Խնայութեան Արկղ մ'ունի : Աշակերտք իրենց մանր խնայողութիւնները , մէկ կամ երկու սու (հինգ կամ տասն փարա) , դաստիարակին կը յանձնեն , որ տետրակ մը կուտայ նոցա , եւ ամեն անգամ ստացած դրամը կը նշանակէ նորա մէջ : Երբ գումարը մէկ ֆրանքի հասնի , դաստիարակը կը տանի գիւղին կամ քաղաքին Խնայութեան արկեղ կը յանձնէ , եւ աշակերտը կ'ստանայ յայնժամ բուն Խնայութեան Արկեղ տետրակ մը , որոյ վրայ հետզհետէ կը նշանակուին այնուհետեւ աւանդեալ ֆրանքներն :

Այսպէս՝ դպրոցական Խնայութեան Արկղիկը նախագուռն կամ նախասենեակ մը կը լինի բուն Խնայութեան Արկեղ :

Ո՛րչափ մեծ բարիք կը լինէր մեր ազգին եւ երկրին համար , ի՛նչ գեղեցիկ միջոց բարոյական կրթութեան , ընտանե-

կան եւ ընկերական առաքինութեանց ,
եթէ մեր մէջ ալ մուտ գտնէին այս բա-
րերար հաստատութիւնք :

14. Բաժանումն Աշխատութեան եւ Գործակցութիւն .

Աշխատութեան բաժանումն՝ աշխատա-
ւորաց արտադրիչ կարողութիւնները մե-
ծապէս կ'աւելցնէ :

Աշխատութեան բաժանում ըսելով՝ ըզ-
բաղմանց բաժանում պէտք է հասկնալ , ո-
րոյ միջոցաւ մէն մի մարդ աշխատութեան
մաս մը կամ ճիւղ մ'ընտրելով՝ մի եւ նոյն
գործողութիւնը կը կատարէ միշտ :

Օրինակի համար , երկաթագործ մը , որ
այլ եւ այլ երկաթէ գործիներ կը շինէ ,
հազիւ կրնայ օրն 250-300 բեւեռ շինել :
բայց երբ մի միայն բեւեռ շինելու գրա-
ղի , ա'յնչափ յաջողակութիւն կ'ստանայ ,
որ օրը մինչեւ 2,500 բեւեռ կրնայ շինել :

Ատամ Սմիթ անգլիացի անտեսագէտը
գնտասեղի գործարաններն օրինակ կը ցու-
ցընէ , ուր տասն գործաւորք , գնտասեղի
շինութեան համար հարկ եղած զանազան

գործողութիւններն իրենց մէջ բաժնե-
լով, օրը 48,000 գնտասեղ կը շինէին. ը-
սել է՝ իւրաքանչիւրը 4,800 գնտասեղ,
որով այդ օգտակար նիւթն այնչափ թե-
թեւագնի կ'ելնէ, եւ այսօր 100 հատը 20
փարայի կը վաճառուի:

Այսպէս ահա աշխատութեան բաժա-
նումն աշխատութիւնը կը սլարզէ, կը դիւ-
րացունէ ու կը համառօտէ, արտադրու-
թեանց քանակն ու որակը կ'աւելցունէ,
եւ ծախքը կը սակսեցունէ, հետեւապէս
վաճառման գինը կ'իջուցնէ, որով մարդիկ
առաւել դիւրութեամբ իրենց պիտոյքն
հայթայթելով՝ առաւել դիւրակեցու-
թիւն կ'ստանան:

Արուեստից պատմութիւնը կ'ուսուցանէ
մեզ թէ գիւտերուն մեծ մասն աշխատու-
թեան բաժանման արդիւնք է. վասն զի
մէն մի աշխատութիւն սարգ գործողու-
թեան մը վերածուելով եւ աշխատողին
կամ արհեստաւորին ուշադրութիւնը մէկ
կէտի վրայ ամփոփուելով, դիւրութեան
եւ արագութեան միջոցներ ու եղանակ-
ներ գտնել կուտայ: Մեքենայից մեծ
մասը սարգ գործաւորք հնարած են:

Աշխատութեան բաժանումը սոփորաբար

աւելի ընդարձակ է քաղաքակրթեալ երկիրներու եւ բազմամարդ կեդրոններու մէջ : Օրինակի համար , մեծ քաղաքաց մէջ ամեն արհեստ իւր յատուկ արհեստաւորն , ամեն արտադրութիւն իւր յատուկ արտադրիչը կամ վաճառողն ունի : Իսկ փոքր քաղաքաց , մանաւանդ գիւղերու մէջ , ուր արտադրութիւնք դժուարաւ կը վաճառուին , իրարմէ յոյժ տարբեր աշխատութիւնք մի եւ նոյն ձեռքէ կ'ելնեն : Բժիշկը միանգամայն դեղագործ , վիրարոյժ , ակնաբոյժ եւ ատամնաբոյժ է . նպարավաճառը միանգամայն փերեզակ , գինեպան , սափրիչ , սլայտար եւ մինչեւ իսկ հասարակաց գրագիր է :

Կը հետեւի ուրեմն թէ աշխատութեան բաժանումն ա'յնչափ մեծ կամ արդիւնաւոր կրնայ լինիլ , ո'րչափ առաւել յառաջացած լինին արհեստք եւ գիտութիւնք , առատ լինին գրամագլուխք , եւ հարուստ լինին ժողովուրդք :

Գործակցութիւնն է աշխատութեան մը համար քանի մը կամ բազմաթիւ մարդոց միացումն :

Օրինակի համար , շինութեան գործի մը մէջ ստուար գերան մը կամ ծանր քար մը

վերցնել եւ տեղէ տեղ փոխադրել հարկ
կը լինի, բայց մէկ մարդու մ' ուժը չբա-
ւեր, քանի մը մարդիկ կը միանան եւ
այն գերանը կամ քարը վերցունելով՝
պէտք եղած տեղը կը տանին :

Ուրիշ օրինակ : Ագարակատէր մը՝ իւր
հարիւր արտավար ընդարձակութիւն ու-
նեցող արտերուն բերքը շուտով հնձելու
եւ անձրեւային եղանակէն առաջ շտեմա-
րանելու համար՝ յատկապէս հնձողներ կը
վարձէ, որք իւր մշակներուն հետ միա-
նալով կը կատարեն քաղի գործողութիւն-
ներն :

Ըսել է թէ, մարդ մը՝ օգտակար կամ
յաջող պայմաններով արտադրելու հա-
մար՝ շատ անգամ իւր նմանեաց գործա-
կցութեան՝ այսինքն աշխատակցութեան
կը կարօտի :

15. Ընկերակցութիւն.

Տնտեսական տեսակէտով՝ Ընկերակցու-
թիւնը մարդոց եւ դրամագլխոց միացումն
է առաջադրեալ ձեռնարկի մը կամ ար-
տադրութեան մը համար, մանաւանդ երբ
այն ձեռնարկ շահաւոր կերպիւ յաջողե-

լու համար՝ արտադրական մեծագոյն կարողութեանց կարօտի :

Երկու դրացի , Վահան եւ Արսէն , երկուքն ալ ոսկերիչ , Վահան առաւել ճարտար իւր արհեստին մէջ , իսկ Արսէն առաւել յաջողակ յաճախորդ գտնելու եւ շինած արծաթեղէն կամ ոսկեղէն զարդերն ու սպասները շահաւորապէս վաճառելու մասին : Սորհեցան ընկերութիւն մը կազմել իրենց մէջ : Եւ թէպէտ շատ դրամ չունէին , միոյն արհեստական ճարտարութիւնը միւսին առեւտրական ճարտարութեան հետ միանալով՝ օր քան զօր յառաջդիմեցին , եւ քանի մը տարւոյ մէջ ոսկերչական վաճառատուն մը կազմեցին բաւական մեծկակ դրամագլխով :

Ուրիշ օրինակ . Պ . Սոսրով , երկաթի հարուստ գործարանատէր , ծերանալ սկըսելով , հանգստութեան պէտք կը զգար : Գործարանին մէջ յաջողակ եւ բարեկիրթ գործաւոր մ'ունէր , Արտակ անուն , որոյ ուշիմութիւնն ու հաւատարմութիւնը փորձած էր տասն տարիէ ի վեր : Սորհեցաւ նմա յանձնել գործարանին տնօրէնութիւնը՝ շահուն քաւորդին ընկերընելով զայն , եւ վերին հսկողութիւնը մի-

այն պահել իրեն : Արտակ շնորհակալու-
թեամբ ընդունեց իրեն եղած առաջարկն ,
եւ այսպէս գործարանն՝ առաւել եւս բար-
գաւածելով , Պ . Սոսրովի հարստութիւնը
բազմապատկեցաւ . Արտակ ալ բաւական
մեծ դրամագլխի մը տէր եղաւ :

Կը հասկցուի ուրեմն թէ ընկերակցու-
թիւնն արտադրիչ զօրութեանց յաւելում
կամ համախմբում ըսել է , եւ արտադրու-
թեանց արդիւնքը՝ կամ որ նոյն է՝ հարըս-
տութիւնը բազմապատկելու կը ծառայէ :

Այնպիսի ձեռնարկութիւնք կան , զորս
ի գլուխ հանելու համար մէկ կամ քանի
մը մարդոց հարստութիւնը չբաւեր : Ինչ-
պէս են՝ օրինակի համար՝ երկաթուղիներ
շինելու , ջրանցքներ կամ նաւահանգիստ-
ներ բանալու ձեռնարկներն , որոց համար
հարիւրաւոր կամ հազարաւոր միլիոններ
պէտք կը լինին : Այս պարագայից մէջ
ընկերութիւնն օգնութեան կը հասնի :
Հարիւրաւոր կամ հազարաւոր մարդիկ՝
ընկերութիւն կազմելով՝ պէտք եղած դը-
րամը կը մատակարարեն , եւ առաջադրեալ
ձեռնարկն՝ ի գլուխ կ'ելնէ շահաւէտ ար-
դեամբք , յորոց թէ՛ ընկերութիւնը կ'օգ-
տի , եւ թէ՛ երկիրն :

Ընդհանուր առմամբ՝ ընկերակցութիւնք երեք տեսակ են . ընկերակցութիւնք ձեռնարկուաց , ընկերակցութիւնք աշխատաւորաց , ընկերակցութիւնք դրամագլխոց :

Այս երեք տեսակ ընկերակցութեանց իւրաքանչիւրն ալ իրենց նպատակին եւ կազմական պայմաններուն համեմատ կը տարբերին իրարմէ :

Ընկերակցութիւնք կան , որոց մէջ ամեն ընկերք պատասխանատու են իրենց բովանդակ հարստութեամբ : Այսպէս են Քաղաքային կամ Հաւաքակալ անուամբ ընկերորէրներ , որք անդամոց միոյն կամ մեծ մասին անուամբ կը կոչուին :

Ընկերակցութիւնք ալ կան , որոց անօրէնները միայն պատասխանատու են իրենց բովանդակ հարստութեամբ . իսկ ընկերք իրենց դրած գումարով կամ ստորագրած բաժնով միայն պատասխանատու են : Այսպէս են խառն կոչուած ընկերութիւնք , որոց անդամներէն ոմանք դրամագլխով , ոմանք ալ աշխատութեամբ կ'ընկերակցին :

Կան ընկերակցութիւնք ալ , որոց անօրէնները բաժանորդաց քուէովը կարգեալ պաշտօնեաներ են , այնպէս որ ըն-

կերութեան կազմական կանոնագրին տը-
րամադրութեանց համաձայնելու պայ-
մանաւ զերծ կը մնան անձնական պատաս-
խանատուութենէ : Այսպէս են Անանուռն
կոչուած ընկերութիւնք :

Այս տեսակ ընկերակցութեանց հրա-
շալի արդիւնքներէն մին ալ այս է , որ
մարդիկ չեն հարկադրիր իրենց բովան-
գակ հարստութիւնը կամ գրամագլուխը
վտանգի ենթարկել , այլ մէկ մասը միայն ,
երբեմն յոյժ փոքրիկ կամ աննշան մաս մը ,
որոյ կորուստէն բան մը չեն զգար . բայց
այն փոքրիկ կամ աննշան մասնիկները
միանալով՝ ահագին գումարներ կը կազ-
մեն եւ հսկայ գործեր կը կատարեն (*) :

(*) Վերջին ժամանակներս Եւրոպիոյ մէջ առեւ-
տրական , արուեստական եւ դրամական ընկերու-
թեանց Տեսակներն ա՛յնչափ շահցած են , որ մեր
այս համառօտ դասագրքին մէջ երկար կը լինի մի
առ մի յիշել . ուստի բաւ համարեցանք հակիրճ
գաղտփաւ մը տալ նոցա կազմական սկզբանց վը-
րայ : Ծան :

Հարցարան

9. Հարատու թեանց տէրը կամ տէրերն ո՞չք են : — Արտադրեալ Հարատու թիւնք քանի՞ տեսակ բաժանորդ կամ իրաւատէր կ'ունենան սովորաբար : — Ի՞նչ կը կոչուին բաժանորդաց իւրաքանչիւրին ընկած բաժինք :

10. Ի՞նչ է Ձեռնարկուն : — Ի՞նչ է շահը : — Ե՞րբ եւ ի՞նչպէս կը շահի Ձեռնարկու մը :

11. Ի՞նչ է Թոշակը : — Թոշակին չափը կամ սակն ի՞նչպէս կ'որոշուի : — Ե՞րբ կ'աւելնայ կամ կը պակսի Թոշակին սակը : — Ո՞ր երկիրներուն մէջ Թոշակին սակը բարձր կը լինի :

12. Դրամագլխին իրաւունքն ի՞նչ կը կոչուի : — Ի՞նչ է Տոկոսն : — Ի՞նչ է Վաշխը : — Տոկոսին սակն ե՞րբ բարձր կը լինի , եւ ե՞րբ վար : — Ի՞նչ է Վաշխին առաջն առնլու միջոցը :

13. Ի՞նչ են Խնայութեան Արկեղք եւ ի՞նչ պաշտօն ունին : — Ե՞րբ եւ ո՞ւր հրնարուեցան Խնայութեան արկեղք : — Ֆրանսայի մէջ Խնայութեան արկղերուն

վիճակն ի՞նչ է : — Ի՞նչ տոկոս կը վճարեն Խնայութեան արկեղք : — Ո՞րչափ դրամ կ'ընդունին մէկ մարդէ : — Ի՞նչ է Խնայութեան արկղիկը :

14. Ի՞նչ է Աշխատութեան բաժանումըն , եւ ի՞նչ պաշտօն ունի : — Գիւտերուն մեծ մասն ի՞նչ բանի արդիւնք են : — Ո՞ր երկիրներու մէջ աւելի ընդարձակ է աշխատութեան բաժանումն : — Ի՞նչ է Գործակցութիւնն :

15. Ի՞նչ է Ընկերակցութիւնն : — Ընդհանուր առմամբ քանի՞ տեսակ են ընկերակցութիւնք : — Ի՞նչ առաւելութիւն ունին բաժանորդական ընկերութիւնք :

Մ Ա Ս Ն Դ .

ՇՐՋԱԲԵՐՈՒՄՆ ՆԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆՑ (*)

16. Փոխանակութիւն .

Հարստութեանց շրջաբերման առաջին միջոցն է Փոխանակութիւնն :

Մարդիկ , իրենց բազմատեսակ պիտոյքն իրենց ձեռօք արտադրելու կարող չլինելով , փոխանակութեան կը դիմեն , այսինքն՝ իրենց աշխատութիւնը կամ աշխատութեան արդիւնքը կը փոխանակեն այն արտադրութեանց հետ , որոց պէտք ունին :

Այս փոխանակութիւն հասարակ լեզուաւ կը կոչուի Տուրեւառ կամ Վանառուս եւ Գնուս : Այսպէս գործաւորն իւր աշխատութիւնը կը փոխանակէ , արհեստաւորն իւր արհեստը կամ ճարտարութիւնը , գործարանատէրն իւր արտադրութիւնները :

(*) Circulation des Richesses.

Նահապետական ժամանակաց մէջ՝ տուր-
եւառը կամ առեւտուրն ուղղակի փոխա-
նակութեամբ կը կատարուէր, այսինքն՝
արդիւնք արդեանց հետ, աշխատութիւն
աշխատութեան հետ, ծառայութիւն ծա-
ռայութեան հետ կը փոխանակուէր: Յո-
րեն արտադրողն, երբ կոշիկի պէտք ու-
նենար, իւր ցորենին հետ կը փոխանա-
կէր. մշակն իւր աշխատութիւնն ուտեստի
կամ հագուստի հետ. երկաթագործն իւր
շինած բահը կամ բրիչը հացի, զգեստի
եւ այլ պիտոյից հետ:

Բայց հանապազօրեայ փորձով կը տես-
նուէր որ աշխատութեանց կամ արտա-
դրութեանց այս ուղղակի փոխանակում
զերծ չէր դժուարութիւններէ: Օրինակի
համար, կոշկարարն, որ կոշիկէ զատ ու-
րիշ բան չէր արտադրեր, չէր կրնար ա-
մեն օր կոշիկներն հացի հետ փոխանա-
կել, վասն զի հացագործն ամեն օր կոշիկ
գնելու պէտք չունէր. ուստի պարտաւո-
րեցան միջնորդ վաճառք մը գտնել, այն
է գրամը, զոր կոշիկի պէտք ունեցողները
կոշկարարին տալ սկսան, կոշկարարն ալ
զայն հացարարին տալով՝ դիւրութեամբ
հաց գտնել սկսաւ:

Այսպէս մարդիկ իրենց աշխատութիւնները կամ արտադրութիւնները դրամի հետ փոխանակելով՝ վաճառուներ սահմանեցին, դրամն ալ ուրիշ աշխատութեանց կամ արտադրութեանց հետ փոխանակելով՝ գնուներ սահմանեցին :

Կը հետեւի ուրեմն թէ փոխանակութիւնն, որ երկու անձ կ'ենթադրէ, մին վաճառող եւ միւսը գնող, առեւտրական գործողութիւն մ'է, որ մէկուն հարստութիւնը միւսին հարստութեան հետ կը փոխանակէ, եւ այսպէս հարստութիւնք կը շրջաբերին մարդոց մէջ, այսինքն ձեռքէ ձեռք կ'անցնին :

Այս շրջաբերման շնորհիւ, որ ամեն տեսակ փոխանակութեամբք կը կատարուի անդադար, մարդիկ իրենց ամեն պիտոյքը դիւրութեամբ կը հայթայթեն ըստ չափու իրենց կարողութեան եւ ըստ սահանջման իրենց քաղաքակրթական վիճակին :

17. Դրամ եւ գին.

Դրամն, ինչպէս որ տեսանք, փոխանակութեան միջնորդն է, բայց եւ միան-

Համայն ամեն արժէից չափը կամ հասա-
ռակ յայտարարն է :

Այս յատկութիւնն ունին ոսկի եւ ար-
ծաթ դրամք :

Օրինակի համար , երբ ըսուի թէ զոյգ
մը կոչիկը 40 դահեկան կ'արժէ , օխայ մը
ձուկն 5 դահեկան , գործաւորի մ' օրա-
կան աշխատութիւնը 20 դահեկան , ա-
ւելի դիւրութեամբ գաղափար մը կ'ու-
նենամք այս ամեն արժէից վրայ , քան
եթէ ըսուէր թէ զոյգ մը կոչիկն 8 օխայ
ձուկ կամ երկու գործաւորի օրական աշ-
խատութիւն կ'արժէ , կամ թէ Կ . Պոլսէն
Նիկոմիդիա երթալու ծախքը 4 օխայ ոչ-
խարի միս կ'արժէ , եւ փոխադարձաբար
թէ 1 օխայ ձուկը զոյգ մը կոչիկի մէկ
ութերորդը կ'արժէ , կամ 1 օխայ միսը
Կ . Պոլսէն Նիկոմիդիա երթալու ծախուց
մէկ չորրորդն : Այս արժողութիւն գին
կը կոչուի , որ դրամին խիական արժէ-
քին հետ բաղդատմամբ կ'որոշուի :

Կը տեսնուի ահա թէ դրամի գործա-
ծումն ո՛րչափ պարզութիւն եւ հետեւա-
բար դիւրութիւն կ'ընծայէ փոխանակու-
թեանց :

Նմանապէս կը հասկցուի թէ դրամն ալ

ինքնին արժէքաւոր նիւթ մ'է, այսինքն
բնական եւ արտադրական արժէք ունի,
որով կրնայ դիւրաւ բաղդատուիլ ուրիշ
արժէից հետ։

Հին ժամանակները գտնուեցան աղ-
գեր, եւ այսօր իսկ կան երկիրներ, որք
այլ եւ այլ նիւթեր իբր դրամ գործածե-
ցին եւ կը գործածեն։ Հին Սպարտա-
ցիք երկաթը կը գործածէին, Հռովմայե-
ցիք սղինձը, Հասէչք աղը, Ռուսք կա-
շին, Հնդիկները տեսակ մը խեցի․ բայց
վերջապէս փորձը ցուցուց այդ նիւթոց
անյարմարութիւնը, մանաւանդ երկա-
թին, որ հասարակ մետաղ մ' եւ հետե-
ւապէս իսկական արժէքն յոյժ ցած լի-
նելով, փոխանակութեանց դիւրութիւն
տալու տեղ՝ դժուարութիւն կը պատճա-
ռէր, վասն զի հաւաքական արժէից հետ
փոխանակելու համար ահագին քանակու-
թեամբ երկաթ տեղէ տեղ փոխադրել
հարկ կը լինէր։

Այս պատճառաւ մարդիկ հարկադրե-
ցան ա'յնպիսի նիւթ մը գտնել, որ հա-
զուագիւտ յատկութիւններ ունենար,
կարծր, դիմացկուն եւ անեղծ լինէր․ կա-
րենար հալիլ, ձուլիլ եւ ամեն ձեւ ստա-

Յալ. վերջապէս փոքր մանակութեան տակ մեծ արժէք ունենար եւ դիւրակրելի լինէր :

Այս ամեն յատկութիւնները դասն արծաթին՝ մանաւանդ ոսկիին վրայ. ուստի եւ ողջոյն աշխարհ այդ երկու ազնիւ մետաղներն ընտրեց դրամի լինութիւն :

Փութամբ յարել սակայն թէ ոսկի եւ արծաթ դրամոց արժէքը մեծապէս կը տարբերի իրարմէ, վասն զի ոսկին արծաթէն շատ աւելի հազարազիւտ է եւ առաւել ազնիւ յատկութիւններ ունի : Ընդհանրապէս 1 արամ ոսկին 15 արամ արծաթ կ'արժէ :

Եւրոպական տէրութիւններ մանր առևտրոց դիւրութեան համար ընչեւ ցայսօր պղնձէ կամ ուրիշ մետաղներէ դրամ ալ կը գործածեն ոսկի եւ արծաթ դրամոց հետ : Օրինակի համար, ճար մը խմելու կամ 50-100 արամ հաց գնելու համար մանր դրամք պէտք են, որոնք զուտ արծաթէ չինել անհնարին է մասն զի ոսպի չափ եւ աւելի իսկ մանր լինելով՝ չեն կրնար գործածուիլ :

Թորքիոյ մէջ մանր դրամք պղնձախառն արծաթ են, եւ իրենց իսկական

արժէքով կը գործածուին (*), մինչ Եւրոպիոյ մէջ մանր դրամոց արժէքն անուանական է, վասն զի իրենց պարունակած նիւթը ներկայացուցած արժէքէն շատ վար է. այս պատճառաւ մի միայն մանր առեւտուրներու կը գործածուին. Ֆրանսայի մէջ պարտապան մը չկրնար հինգ Ֆրանքէն աւելի պղինձ դրամ տալ իւր պահանջատիրոջ, եթէ նա չուզէ ընդունիլ: Անգլիոյ մէջ ալ մէկ շիլլինը չկրնար անցնիլ:

18. Առաջարկ եւ խնդրանք.

Ինչպէս որ տեսանք, փոխանակութեան կամ առեւտուրի մէջ ոսկւոյ եւ արծաթոյ արժէքով այսինքն դրամով նշանակեալ իրաց արժէքը գին կը կոչուի: Գինը՝ դրամոց իսկական արժէքին հետ բազդատմամբ՝ հաստատուն չափ մը չունի:

Երբ արդիւնք մը շատ կ'առաջարկուի

(*) Փորձն հաստատած է որ մեր երկրին արդի սնտեսական վիճակը չնտես անուանական արժէք ունեցող դրամ գործածել փոխանակութեանց մէջ՝ իսկական արժէք ունեցող դրամոց հետ:

եւ քիչ կը խնդրուի, այսինքն երբ վաճառողը շատ եւ գնողը քիչ է, գինը կ'իջնէ։ այս սլարագայիս մէջ կ'ըսուի տնտեսական լեզուաւ թէ Առաջարկը Խնդրանքին աւելի է։ Իսկ երբ շատ խնդրուի եւ քիչ առաջարկուի, այսինքն երբ գնողը շատ է եւ վաճառողը քիչ, գինը կը բարձրանայ։ այս սլարագային մէջ ալ կ'ըսուի թէ Խնդրանքին Առաջարկին աւելի է։

Օրինակի համար ենթադրեմք թէ վաճառանոցի մը մէջ 100 սլարկ բրինձ կայ եւ 150 սլարկ խնդրող։ բնականաբար բըրինձին գինը կը բարձրանայ, վասն զի գնորդներուն խնդրածը վաճառողին քով գտնուածէն աւելի է։ Իսկ երբ 25 սլարկ միայն խնդրող գտնուի, յայնժամ բնականաբար կ'իջնէ բրինձին գինը, վասն զի գնորդներուն խնդրածը վաճառողին քով գտնուածէն շատ քիչ է։

Արդիւնքի մ' ընթացիկ կամ սովորական գինը նորա արտադրութեան ծախուց գումարին վրայ կը կանոնաւորի։ բայց առատութիւնը կամ նուազութիւնն, որ Առաջարկի եւ Խնդրանաց վրայ մեծ ազդեցութիւն ունի, կրնայ շատ անգամ նորա ընթացիկ գինն արտադրութեան

ծախուց գումարէն վար իջուցնել կամ վեր բարձրացնել: Առաջին պարագային մէջ վաճառողը վրայ կուտայ կամ կը կորսընցունէ, երկրորդին մէջ գնողն:

Այս օրինաց ենթակայ են նաեւ ոսկի եւ արծաթ դրամք, վասն զի սոքա եւս ուրիշ արդեանց կամ արտադրութեանց պէս իսկական արժէք ունենալով, առետուրի նիւթ կը լինին իբրեւ վաճառք, եւ ելեւէջի կ'ենթարկին: Բազում ոսկի եւ արծաթ ունեցողներն՝ աւելի շահ ընելու համար՝ ա՛յն տեղերը կը տանին կամ կը դրկեն, ուր աւելի նուազ են կամ հազուագիւտ, եւ ուր աւելի բան կրնան գնել: Ընդ հակառակն՝ կը քաշեն կամ կը հեռացունեն այն տեղերէն, ուր աւելի առատ են եւ ուր քիչ բան կրնան գնել:

Այս պատճառաւ է որ դրամոց վրայ գին շկրնար դրուիլ ըստ քմաց, ոչ ալ նոցա փոխադրումն արդիւրուիլ յենթէ՝ օրինակի համար՝ երկրի մ'իշխանութիւնը դրամոց իսկական արժէքէն աւելի գին գնէ նոցա վրայ, ուրիշ ամեն վաճառաց գինը կը բարձրանայ նոյն համեմատութեամբ:

Ուրեմն, արդիւնքի մ'արդար գինն ի-

րաց բնութիւնը պարտի որոշել եւ ոչ մարդոց քմահաճոյքն : Իրաց բնութիւն ըսելով կը հասկցուի արտադրական ծախսուց եւ միանգամայն Առաջարկի եւ Խընդրանաց ազդեցութիւնն այն երկիրներու մէջ , ուր ապահովութիւն կը տիրէ , այսինքն առեւտրական ազատութիւն , անձանց եւ ստացուածոց յարգանք եւ վերջապէս արդարութիւն :

19. Վարկ .

Վարկը՝ մարդու մը կարողութեանն եւ ուղղութեան վրայ վստահութիւն ըսել է : Տնտեսական լեզուաւ՝ աշխատութեան կամ դրամագլխոյ փոխատուութիւն կը նշանակէ՝ փոխարէնն ի վերջոյ ստանալու ապահովութեամբ :

Գործաւոր մը հանապազորդ հացի պէտք ունի , բայց շարթուն կամ ամսուն վերջը կըստանայ իւր թոշակն . ուստի չկրնալով հացին գինն ամեն օր կանխիկ վճարել , ապառիկ այսինքն վարկով կըստանայ հացագործէն՝ շարթուն կամ ամսուն վերջն հատուցանելու պայմանաւ : Միւս կողմէ ինքն ալ իւր աշխատութիւնը փոխ կու-

տայ իւր վարպետին , փոխարէնն՝ այն է իւր թոշակը շաբթուն կամ ամսուն վերջն ստանալու վստահութեամբ :

Եթէ մարդիկ իրարմէ ստացած ամեն ծառայութեանց կամ վաճառաց փոխարէնն անմիջապէս հատուցանելու հարկադրուէին , այսինքն՝ եթէ ամեն փոխանակութիւնք անմիջապէս վճարուելով կատարուէին , կենաց հանապազօրեայ յարաբերութիւնք մեծապէս կը դժուարանային :

Ուրեմն վարկն առեւտրական գործողութիւնները դիւրացունելու միջոց մ'է :

Իբրեւ դրամագլխոյ փոխատուութիւն , վարկն ուրիշ մեծ օգուտներ ալ ունի : Տեսակ մ'ընկերակցութիւն է հարուստին ու աղքատին մէջ , որով առաջինն իւր հարստութիւնը կը շահեցունէ , երկրորդն ալ դիւրակեցութեան կը հասնի :

Գարբին գործաւոր մը , վահէ անուն , աշխատատէր , հանճարեղ եւ պարկեշտ երիտասարդ , չէր կրնար դիւրաւ յառաջագիմել՝ դրամագլուխ չունենալուն պատճառաւ : Նորա աշխատած գործարանին գիմացը բնակող դրամատէր մը , Պ. Տիգրան , վստահելով երիտասարդ գարբինին

աշխատասիրութեանն ու սրարկեչտութեան վրայ, 100 ոսկի փոխ տուաւ, որպէս զի խանութ մը բանայ եւ դրամագլուխ մը կազմէ: Հինգ տարի յետոյ, վահէ, փոխ առած 100 ոսկին տոկոսովն հանդերձ վճարելէ յետոյ, 500 լիբայի դրամագլուխ մը կազմած էր:

Այսպէս ահա վարկը, դրամագլուխն աշխատութեան ընկերացունելով, դարբին գործաւորին հարստանալուն պատճառ եղաւ:

Վարկին մեծ օգուտներէն մին ալ այս է, որ նորա շնորհիւ դրամագլուխն առաւել դիւրութեամբ եւ աւելի շուտով կ'անցնի այնպիսի մարդոց ձեռք, որք լաւագոյն կերպիւ՝ այսինքն առաւել արդիւնաւորապէս կրնան շահեցունել զայն:

Վերջապէս վարկը դրամէն ոչ նուազ կարեւոր գործիք մ'եղած է ամեն կարգի փոխանակութեանց համար:

20. Արժեթուղթի կամ առեւտրական թուղթեր

Արժեթուղթք դրամի պաշտօնը կը կատարեն փոխանակութեանց մէջ, այսինքն

դրամի պէս եւ շատ անգամ դրամէն աւելի դիւրութիւններ կ'ընծայեն փոխանակութեանց :

Օրինակի համար , Պ . Տ . վաճառական ի Կ . Պոլիս , 10,000 դաճեկանի վաճառք կը զրկէ ի Տրապիզոն : Վաճառքն ստացող Տրապիզոնցին պարտաւոր է նորա գինը՝ այսինքն 10,000 դաճեկանը՝ Կ . Պոլիս զըրկելու մինչեւ 20 օր : Բայց կը մտածէ որ եթէ ցամաքի ճանապարհով զրկէ , կրնայ գողերու ձեռք ընկնիլ . եթէ ծովու ճանապարհով զրկէ , ժամանակը ձմեռ լինելով , կրնայ նաւը վտանգի հանդիպիլ , ուստի գիր մը կը գրէ ի Կ . Պոլիս արմտեաց վաճառականի մը , որում ինքն ալ Տրապիզոնէն մեծաքանակ լուբիա եւ այլ արմտիք զրկած լինելով՝ առնելիք ունէր անկէ , եւ կը յանձնարարէ որ իւր թուղթը տեսնելէն տասն-հինգ օր յետոյ 10 հազար դաճեկան վճարէ Պ . Տ . վաճառականին կամ նորա հրամանին , այսինքն ցոյց տուած անձին : Այս թուղթը կը զրկէ առ Պ . Տ . նա ալ իւր դրագրին կամ դրամահաւաքին միջոցաւ կը զրկէ արմտեաց վաճառականին եւ կը հարցնէ թէ կ'ընդունի՞ իրեն եղած յանձնարարու-

Թիւնն : Արմտեաց վաճառականն ալ կ'ընդունի եւ կ'ստորագրէ այն թուղթն , եւ տասն-հինգ օր յետոյ կը վճարէ դրամը Պ . Տ . վաճառականին կամ նորա ցուցած անձին :

Այս է փոխանակագիր կոչուած արժեթուղթը , զոր՝ ըստ ոմանց հրեայք հնարած են միջին դարուց մէջ , հալածանաց ժամանակ Եւրոպիոյ եւ մասնաւորապէս Սպանիոյ մէջ ունեցած դրամական հարբստութիւննին . գաղտնարար եւ ըստ մարթեւոյն ապահովապէս ուրիշ երկիրներ փոխադրելու համար , ըստ այլոց ալ՝ իտալացի վաճառականք հնարած են երկոտասաներորդ դարուն մէջ՝ երկրէ յերկիր դրամ փոխադրելու դժուարութիւններէն ազատելու համար :

Կը տեսնուի ուրեմն թէ փոխանակագիրն հրաման մ'է , զոր հեռաւոր քաղաքի կամ երկրի մէջ գտնուող պարտատէր մը իւր պարտապանին կը յղէ յանձնարարելով որ իւր առնելիքը վճարէ այս անուն անձին , որ նոյն առնելիքը գնած է , եւ կրնայ ուրիշի մը յանձնել կամ վաճառել՝ փոխանակագրին ետին գրելով իւր յանձնումն , որ փոխանցուլ կը կոչուի :

Առեւտրոյ մէջ գործածուած ուրիշ ար-
ժեթուղթերն են՝ պարտատոմսք, աւան-
դագիրք, պանքտոմսք, թղթադրամք եւ
այլք (*):

Պարտատոմսք կամ պարզասէս տոմսն՝
որոշեալ պայմանաժամով վճարելի խոստ-
մնագիր մ'է, զոր պարտասպանը կ'ստորա-
գրէ իւր պարտատիրոջ կամ նորա հրա-
մանին վճարելու համար: Պարտատէրն ալ
կրնայ այս խոստմնագիրը փոխանցմամբ
ուրիշի յանձնել կամ վաճառել, այն ու-
րիշն ալ երրորդի մը, բաւական է որ ըս-
տորագրողը պատուաւոր եւ վստահելի
անձ մը լինի:

Կայ տեսակ մը տոմս ալ, որ այս կամ
այն անուան կամ հրամանին վճարելի չէ,
այլ օ եւ իցէ անձի որ պայմանաժամուն
օրը ներկայէ ստորագրող պարտասպանին:
Այս տեսակ պարտատոմսք բաց տոմս կը
կոչուին:

Աւանդագիրը վկայագիր մ'է ծանուցա-
նող թէ այսչափ վաճառք աւանդ դրուած

(*) Փոխանակութեանց մէջ ուրիշ քանի մը թուղ-
թեր ալ կը գործածուին. բայց նորա եւս սոյն
արժեթղթոց միոյն կամ միւսին մէկ տեսակն են:

են այս ինչ մթերանոցին մէջ: Անգլիոյ եւ այլ վաճառական երկրաց մթերանոցներուն (տոք) աւանդագրերը փոխանցելի են, այսինքն աւանդատէր վաճառականը կրնայ աւանդագրին միջոցաւ ուրիշի անցունել իւր վաճառքը, կամ դրամ փոխ առնուլ:

Պակֆսոնսը Պանքայի մը սլարտատոման է, սա առաւելութեամբ, որ առանց փոխանցման կրնայ շրջաբերիլ իբրեւ դրամ, եւ ներկայողին վճարելի է:

Ինչպէս որ կը տեսնուի, այս ամեն արժեթուղթք փոխանակութեանց մէջ դրամին միջնորդական ծառայութիւնները կը կատարեն իբրեւ նորա ներկայիչն, եւ շատ անգամ դրամէն աւելի կը փնտռուին՝ առաւել գիւրաւ փոխադրելի կամ շրջաբերելի լինելնուն պատճառաւ:

Թրաքսիսը կը կոչուին այն արժեթուղթք, որք իշխանութեան կողմէ շրջաբերութեան կը հանուին եւ բռնի ընթացք ունին, այսինքն իրական արժէքով կամ հարստութեամբ երաշխաւորեալ չեն կամ անբաւական կերպիւ երաշխաւորեալ են:

Փորձն հաստատած է թէ կառավարա-

կան ամեն ջանից եւ մինչեւ իսկ ամենա-
ծանր պատժոց հակառակ, թղթադրամին
արժէքը կը ցնդի՝ եթէ բաւականապէս
երաշխաւորեալ չլինի, կամ շրջաբերու-
թեան պէտք եղածէն աւելի հանուի:

21. Պանֆա.

Պանֆա կը կոչուին սովորաբար վարկի
գործողութիւններ կատարող հաստատու-
թիւնք:

Պանքաներն երկու տեսակ են. մասնա-
ւոր եւ հանրային: Մասնաւոր պանքա-
ները մասնաւոր մարդոց կամ ընկերու-
թեանց վերաբերեալ սեղանաւորական
տուններ են, որոց սովորական գործերն
են՝ իրենց յաճախորդաց վերաբերեալ դը-
րամոց գումարներ աւանդ առնուլ կամ
փոխ ընդունիլ տոկոս վճարելով եւ այն
գումարներն այլոց փոխ տալ աւելի բարձր
տոկոսով, փոխանակագիր վաճառել, առ-
եւտրական թուղթեր՝ այն է զանազան
տեսակ արժեթուղթեր գնել, նոցա փո-
խարէնը պայմանեալ վճարօրէն առաջ հա-
տուցանելով եւ չափաւոր շահ մը վար
դնելով, որ զեղջ կը կոչուի:

Իսկ հանրային պանքաները մեծ ընկե-
րութեանց ձեռօք եւ հսկայ դրօշմագը-
լութիւններով հիմնեալ հաստատութիւնք են,
որք մասնաւոր պանքաներուն կամ սե-
ղանաձորական տուճերուն կատարած գոր-
ծերն առաւել ընդարձակ կերպիւ կը կա-
տարեն, եւ արտօնութիւն ունին իրենց
պատրաստ դրամագլխէն կրկնասպառիկ
եւ մինչեւ եռասպառիկ աւելի պանքատմս
հանելու, զորս իբրեւ դրամ կը վճարեն
իրենց գործողութեանց մէջ, եւ որք կա-
տարեալ վատահութեամբ կը շրջաբերին
առուտուրի մէջ՝ առանց բնաւ տարբե-
րութիւն մ' ունենալու ոսկեդրամոց ար-
ժէքէն, վասն զի ուզողն ազատ է իւր
դրամատոմսն ուզած ժամանակ ներկայա-
ցունել Պանքային եւ փոխարէնն անմիջա-
պէս ստանալ ոսկի դրամով:

Պանքաներն՝ աւանդ ստանալնուն սլատ-
ճառաւ՝ յոյժ օգտակար գործողութիւն
մ' ալ կ'ընեն, որ տեսակ մը փոխանցում
է եւ Ֆրանսերէն վիրնան կը կոչուի: Այս
գործողութիւն Պանքայից ստացած ա-
ւանդներուն փոխանցումը կը դիւրացու-
նէ՝ նոցա տուճարներուն մէջ պարզ ար-
ձանագրութեան մը միջոցաւ, առանց դը-

րամ մը հանելու և փոխադրութեան ծախքերը ընելու՝ թէ՛ գտնուած քաղաքնուն մէջ, եւ թէ՛ մէկ քաղաքէն միւսն, իրենց մասնաճիւղերուն կամ գրասենեկաց միջոցաւ :

Օրինակի համար, Պանքային մէջ դրամ ունեցող վաճառական մը, եթէ մէկու մը պարտք ունենայ, եւ այն մէկն ալ Պանքային պարտք ունենայ, փոխանակ ինքը Պանքայէն իւր դրամն առնլով նմա վճարելու եւ նա ալ տանելու Պանքային վճարելու, իւր դրամը պարզապէս այն մարդուն վրայ կը փոխանցէ, նա ալ Պանքային, եւ այսպէս առանց դրամը տեղէն խախտելու՝ երեքին ալ առնելիք տալիքը կը կարգադրի :

Նշանակութեան արժանի են մասնաւորապէս Եւրոպիոյ մէջ հաստատեալ կալուածական Պանքաներն, որոց պաշտօնն է դրամական փոխատուութիւններ ընել կալուածատեարց, նոցա անշարժ կալուածները գրաւ կամ երաշխաւոր առնլով: Այս եղանակաւ՝ կալուածատէր մը, որ դրամադիւտոյ կամ դրամի պէտք կ'ունենայ իւր կալուածն արդիւնաւորելու կամ իւր որ եւ է մէկ պէտքն հոգալու

համար, կրնայ այդ Պանքաներէն միոյն դիմել, եւ թեթեւ տոկոսով ձեռք բերել իրեն պէտք եղած դրամն :

Այս կարգէն են եւ հողագործական Պանքաներն, որք դրամ փոխ կուտան երկրագործաց, եւ այսու մեծապէս կը նպաստեն երկրի մը մշակական զարգացման (*):

22. Վաճառականութիւն.

Վաճառականութիւնը փոխանակութեան ընդարձակ տեսակն է. հարստութեան շրջաբերումը կը դիւրացունէ եւ մարդոց բարեկեցութիւնը կ'աւելցունէ :

(*) Գոհութեամբ կը տեսնեմք որ մեր երկրին մէջ ալ վերջապէս հասկցուած է հողագործական Պանքաներուն կարեւորութիւնն, եւ ամենէն առաջ նոյն ինքն կայսերական կառավարութիւնը կը ձեռնարկէ նոցա հաստատման : Գաւառաց մէջ ժամանակաւ սահմանուած Խնայողական արկղերն, որք իրենց նպատակին ծառայելէ հետի էին, կեդրոնական վարչութեան մ'ենթարկուելով, Եւրոպական դրութեամբ հողագործական Պանքայի մը կազմակերպութիւնն ստացան, ամեն զաւառաց մէջ մասնաճիւղեր ունենալու պայմանաւ : Եւ որպէս զի այդ շահեկան հաստատութիւն կարենայ

Ազգի մը վաճառականութիւնը նոյն ազգին մէջ կատարուած փոխանակութեանց բովանդակութենէն կը բաղկանայ : Հազորդակցութեանց միջոցներ կը գործածէ իւր վաճառքը փոխադրելու համար . դըրամ, պանքտոմս եւ վարկի այլ եւ այլ միջոցներ կը գործածէ իւր փոխանակութիւնները դիւրացունելու համար :

Տնտեսական լեզուաւ , վաճառականն ալ՝ արուեստաւորին գործարանատէրին եւ այլ աշխատաւորաց նման՝ օգտակարութեան կամ հարստութեան արտադրիչ մ'է : Իւր պաշտօնն է՝ արտադրեալ հարստութիւնները կամ փոխանակելի արդիւնքներն հաւաքել , պահել մինչեւ այն

արդիւնաւորապէս ծառայել իւր նպատակին , վերջին օրերս կայսերական հրամանաւ կանոնագիր մը հրատարակեցաւ , որոյ սրամադրութեանց շնորհիւ՝ յիշեալ Պանքային գրաւ սրուելիք անշարժ կալուածոց փոխանցման գործողութիւնք մեծապէս դիւրանալէ զաս , կարելոր զեղջ մ'եւս կը լինի փոխանցման ծախուց վրայ :

Սոյն կարելոր հաստատութեան վարչական խորհրդոյն նախագահն է Պետական Խորհրդոյ անդամ վսեմ. Յ. Նուրեան էֆէնսի , եւ ընդհանուր սնօրէնն է վսեմ. Մ. Փորթուզալ էֆէնսի : Երկուքն ալ կարող ենեսազէսք :

ժամանակ՝ յորում առաւել օգտակար
կամ շահաբեր կրնան լինիլ, տեղէ տեղ
փոխադրել, եւ վերջապէս փոխանակել
ուրիշ հարստութեանց եւ ընդհանրապէս
դրամոց հետ :

Օրինակի համար, բամբակի կամ ափիոնի
բերքին առատ եւ դիւրագին եղած տա-
րին՝ վաճառական մը բազում բամբակ
կամ ափիոն կը գնէ, կը պահէ, եւ հե-
տեւեալ տարին, նոյն բերքերուն այն-
չափ առատ եւ դիւրագին չլինելէն օգուտ
քաղելով՝ առաւել շահաւոր կերպիւ կը
վաճառէ :

Ուրիշ վաճառական մ'ալ՝ ցորենի նուա-
զութեան կամ սովի ժամանակ՝ հեռաւոր
երկիրներէ ցորեն բերելով կը վաճառէ :
Այս գործողութեամբ՝ թէ՛ վաճառականը
կը շահի եւ թէ՛ ժողովուրդն հացի նեղու-
թիւն չկրեր :

Վաճառականութիւնն երկու տեսակ է .
Ներքին, Արտաքին : Ներքին վաճառակա-
նութիւնն երկրի մը կամ պետութեան մը
բնակիչք կ'ընեն միմեանց հետ : Իսկ Ար-
տաքինն օտար երկիրներու հետ :

Երկրէ մը դուրս ելած, այսինքն օտար
երկիր տարուած վաճառքը կը կոչուի Ար-

սածեալ վաճառք, իսկ օտար երկրէ բերուածը կը կոչուի ներածեալ վաճառք. հետեւեալս արտաքին վաճառականութիւնն Արսածականի եւ ներածականի կը բաժնուի, եւ այս բաժանում մեծ կարեւորութիւն ունի մաքսական վիճակացոյցներ շինելու համար, յորոց կրնայ իմացուիլ թէ մէկ տարւոյ մէջ ո՛րչափ Արսածմուլիք եւ ո՛րչափ ներածմուլիք եղած են. այսինքն՝ ո՛րչափ վաճառք դուրս ելած են երկրէն եւ ո՛րչափ ներս մտած :

Այս ծանօթութեամբ կարելի կը լինի հասկնալ երկրի մ'արտաքին վաճառականութեան վիճակն, այն է առաւել կամ նուազ շարժումը, յառաջդիմութիւնը կամ յետադիմութիւնն, եւ պատճառները մակարերել :

23. Առեւտրական կշիռ եւ Պաշտպան դրութիւն.

Երկրի մ'արտաքին վաճառականութեան կատարած Արտածմանց կամ ներածմանց միջեւ դոյացած տարբերութիւնը, տումարակալութեան ոճով Առեւտրա՛լան կշիռ կոչուեցաւ :

Երբեմն, տնտեսական նիւթոց վրայ խօսող գրեթէ ամեն հեղինակ՝ այս սկիզբէն ճանապարհ կ'եւնէր միշտ թէ Ս. Ա. Ե. Լ. արական կշիռը նստաստաւոր է երկրի մը կամ ազգի մը, երբ արտածմունք ներածումներէն աւելի են: Իսկ աննպաստ է՝ եթէ ներածմունք արտածումներէն աւելի են: Կը խորհէին թէ արտածմանց յաւելումը դրամով կը փոխարինուէր միւս ազգերէն: Օրինակի համար, երբ երկրէ մը տասն միլիոն լիրայի վաճառք դուրս եւնէր եւ ութ միլիոն լիրայի վաճառք ներս մտնէր, մնացեալ երկու միլիոնին փոխարէն դըրամ ներս մտած կը լինէր, եւ այսպէս կ'աւելնար երկրին մէջ շրջաբերող գրամըն, որ ըստ իրենց կարծեաց՝ երկրի մը բուն հարստութիւնը կը կազմէր,

Այս տեսութեամբ՝ ներածելի վաճառաց վրայ ծանր մաքսեր, վաճառականութեան վրայ ալ խիստ օրէնքներ դրուեցան, որպէս զի ներածմունք արտածմունքէ պակաս լինին եւ բազում մետաղեայ դրամ կամ ոսկի մտնէ ներս: Միանգամայն՝ ներքին արհեստներն ու արտադրութիւններն արտաքին արտադրութեանց կամ արուեստից մրցումներէն զերծ պահելու

համար՝ Պաշտպան դրութիւնը սահմանուեցաւ, որով արտաքին կամ օտար արտադրութեանց ոմանց վրայ ծանր մաքսեր դրուեցան, ոմանց ալ մուտքը բոլորովին արգիլուեցաւ :

Այս դրութիւն երկար ժամանակ շարունակեց գործադրիլ, եւ տակաւին կը շարունակէ շատ տեղեր :

Սակայն Քաղաքական Տնտեսութիւնն եկաւ վերջապէս հաստատեց թէ Առեւտրական կշռոյ՝ ինչպէս նաև Պաշտպան դրութեան տեսութիւնք՝ սխալներու հիւսք մ'են, երկրի մը շահուց փաստարեւ են՝ թիւր ուղղութիւն տալով նոցա : Հասկըցուց թէ, Առեւտրական կշռոյ տեսութեամբ, երկրի մը համար առեւտրական բարգաւաճման կամ յաջողութեան նշան կամ միջոց պարտին համարուիլ ծովու վրայ պատահած աղետալի մրրիկներն, երբ երկրէ մը վաճառք տանող հարիւրաւոր նաւեր ընկղմին եւ միլիոնաւոր գումարներ անդնդասոյզ ընեն : Եւ որովհետեւ նոցա փոխարէնը չկրնար վերադառնալ, Առեւտրական կշռոյ պաշտպանք բընականաբար պարտին գոհութեամբ հետեւցնել թէ կշիւը մեծապէս նպաստա-

ւոր է երկրին, վասն զի մաքսական վիճակացոյցներուն նայելով, արտածմունք այն տարին ներածումներէն շատ աւելի եղած են:

Քաղաքական տնտեսութիւնն հասկցուց թէ արդիւնք բերք կամ արտադրութիւնք վերջապէս արդեամբք կամ արտադրութեամբք կը վճարին. թէ դրամը փոխանակութեանց միջնորդ վաճառք մ'է, երկրի մը հարստութեան կամ դրամագլխին մէկ փոքր մասն է. թէ փոխանակութեանց համար պէտք եղածէն աւելի դրամն անօգուտ է եւ մետաղեայ դրամոց արժէքը կը կոտորէ. թէ Պաշտպան դրութիւնն՝ արտադրողաց կամ արհեստաւորաց ժրաջանութիւնը կը թուլցունէ, նախաձեռնութիւնը կը ջլատէ եւ մրցութիւնը կը չէզոքացունէ. թէ այդ դրութիւնը սպառ կաւաթիւ մենաշնորհելոց միայն չաճաւորութիւն, իսկ հանրութեան վնասակար, վասն զի ժողովուրդն իւր անհրաժեշտ պէտքերն հայթայթելու համարուելով հարկանք իր սեփական աւել զոհողութիւններս պիտի յօգտուաւայդ մենաշնորհելոց անհրաժեշտութիւնը կանխապէս վիճակէ մտաբան վիճակ մեզգնելոյս մասն յոտաբան մասը լինելով յայդ դրութեան իր տնտեսական արդիւնքը:

կը լինի մինչեւ իսկ արեւուն լոյսը խա-
փանել, որպէս զի ճրագ շինողներն ու
վաճառողներն ազատին նորա մրցումէն,
եւ ամեն մարդ ցերեկներն ալ ճրագ վա-
ռելու հարկադրին յօգուտ եւ ի քաջալեր
այն ամեն արհեստներու եւ արհեստա-
ւորաց, որք մօտէն կամ հեռիէն յարա-
բերութիւն ունին ճրագ շինելու արհես-
տին հետ:

Ներքին արուեստները կամ արտադրու-
թիւնները պաշտպանելու դրութիւնը կրը-
նայ մինչեւ մէկ աստիճան արդարանալ
երբ երկրի մ'ամենէն շահեկան արտա-
դրութիւններէն կամ արուեստներէն մին
կամ մի քանին առժամապէս քաջալերե-
լու կը ծառայէ, մինչեւ որ կարող լի-
նին յաղթարար մրցիլ արտաքին արտա-
դրութեանց դէմ, եւ երկրին պիտոյքը
գոհացունել առաւել շահաւոր պայման-
ներով:

Վերջապէս, տնտեսական ողջամիտ սկըզ-
բանց ծանօթութեան շնորհիւ, Եւրոպիոյ
ամենէն բարգաւաճ երկիրներուն մէջ Ա-
զատ փոխանակութեան կամ Առեւտրա-
կան ազատութեան արդեւեքներն հետզհե-
տէ կը վերնան, գլխաւորապէս Անգլիոյ

մէջ, ուր Ազատ փոխանակութեան երկու մեծ պաշտպաններուն՝ Ռոսէրթ Փիլի եւ Քոպտէնի՝ անուանք ամենուն սիրելի եղած են :

24. Հաղորդակցութեան միջոցք .

Հաղորդակցութեանց լաւագոյն միջոցները, խճուղիք, երկաթուղիք, ջրանցք, ինչպէս նաեւ շոգեշարժ նաւարկութիւնք, հեռագիրք եւ այլք, անհրաժեշտ պայմանք են վաճառականութեան զարգացման եւ հարստութեանց աճման :

Երկիր մը, որ հաղորդակցութեանց միջոցներէ զուրկ է, բնականաբար աղքատ է եւ աղքատ մնալու դատապարտեալ :

Երբ գիւղի մը բնակիչք չեն կրնար իրենց արտադրած հողային արդիւնքն ուրիշ տեղեր փոխադրել առ ի չգոյէ՞ հաղորդակցութեանց միջոցներու, բնականաբար կը հարկադրին իրենց պէտք եղածէն աւելի չարտադրել, որով միշտ աղքատ կը մնան : Իսկ երբ բնական կամ պատահական պատճառներով վնասուին իրենց արտադրած կամ արտադրելի բերքերն, օրինակի համար երաշտութենէ

կամ մարախէ զարնուին, կրնայ երեւակայուիլ թէ ի՛նչ կը լինի դժբաղդ գիւղացւոց վիճակը, մանաւանդ ձմեռ ժամանակ, յորում դաշտերուն ու լեռներուն մէջ կազմուած խեղճ շաւիղներն ա՛ծիւնով փակուած կամ ջուրերով ծածկուած և անանցանելի եղած են: Յաճախ տեսնուած է որ գաւառի մը մէջ արմըտեաց նուազութիւն եւ հետեւաբար սըղութիւն տիրած ժամանակ՝ մօտակայ գաւառին մէջ առատութիւն եւ արժնութիւն կը տիրէ, բայց հաղորդակցութեան միջոցներ չկենալուն պատճառաւ՝ թշուառ սովատանջք չեն կրնար օգուտ քաղել:

Ուրեմն անժխտելի է թէ երկրի մը բարգաւաճման եւ ժողովրդոց դիւրակեցութեան անհրաժեշտ պայմաններուն կարգէն են հաղորդակցութեանց լաւագոյն միջոցներն:

Աւասիկ մեր աչաց առջեւ ունիւմք Ռումէլիի երկաթուղին. ո՛րչափ բերք, մանաւանդ հողային կամ գիւղային արտադրութիւնք, արմտիք, պտուղք եւ այլք, որք երբեմն դժուարաւ կամ յոյժ փոքր քանակաւ կը հասնէին մեզ, վասն զի մինչեւ 4. Պոլիս բերուելու համար բազմօր-

եայ ուղեւորութեանց եւ հետեւաբար ծախուց կը կարօտէին, այժմ քանի մը ժամու մէջ կը հասնին թարմ վիճակի մէջ, յորմէ թէ՛ արտադրողք կ'օգտին՝ իրենց բերքերը վաճառելու դիւրութիւն գտնելով, եւ թէ՛ մեք կ'օգտիմք՝ զանոնք առատօրէն եւ դիւրագնի ստանալով:

Վերջապէս, ո՛ր գաւառ կամ երկիր որ հաղորդակցութեանց լաւագոյն միջոցներով օժտեալ է, առաւել ծաղկեալ, առաւել բարգաւաճ, առաւել հարուստ է:

Օրինակ Ֆրանսա: Իւր վաճառականութիւնը վաթսուն տարւոյ մէջ տասնապատիկ աւելցաւ, մէկ երկիւրիոնէն տասն երկիւրիոնի ելաւ: Այս հսկայական յառաջդիմութեան գլխաւոր պատճառներէն մին է հաղորդակցութեանց միջոցներուն օրքան զօր աւելնալն ու կատարելագործիլն:

25. Բազմամարդութիւն.

Ինչպէս ամեն կենդանի արարածք, նոյնպէս եւ մարդիկ աճեցական զօրութեամբ օժտեալ են: Եթէ բնական կամ պատահական արգելքներ դէմ չենեն,

ժողովուրդ մը քսան-հինգ տարւոյ մէջ
կրնայ կրկնապատկիլ :

Երկրի մը ժողովրդեան աճումը կամ
նուազումը բնական եւ տնտեսական այլ
եւ այլ պայմաններէ կախումն ունի :

Առողջ կլիմայ , խաղաղութիւն , ապա-
հովութիւն , դիւրակեցութիւն եւ ամուս-
նութեանց դիւրութիւն , ամենէն նպաս-
տաւոր պայմաններն են ժողովրդոց արա-
գապէս աճման :

Ընդ հակառակն , վատառողջ կլիմայ ,
համաճարակ կամ տարափոխիկ հիւան-
դութիւնք , սովք , պատերազմունք , հա-
րըստահարութիւնք , ապրուստի դժուար-
ութիւնք , ինչպէս նաեւ անբարոյու-
թիւնն արգելք են մարդաչատութեան :

Ժողովրդեան մ' աճումն օգտակար կամ
բաղձալի է տնտեսական տեսութեամբ ,
երբ երկրի մ' արտադրութեան աղբիւր-
ներն ու միջոցներն առատ են , կամ մշա-
կելի ընդարձակ հողեր եւ բնական հա-
րըստութիւնք կան արտադրիչ ձեռաց
կարօտ , ինչպէս է Օսմանեան պետութեան
լայնածաւալ երկիրն , որ կրնայ այժմեան
բնակչաց տասնապատիկն իսկ ապրեցու-
նել , եթէ իւր բնական եւ արունեստական

հարստութիւնք շահագործին ըստ տնտեսական պայմանաց :

Իսկ այնպիսի երկիրներու մէջ , ուր մըշակելի հողերն եւ արուեստական հարըստութիւն արտադրելու միջոցք նուազ կամ անբաւական են բնակչաց թուոյն համեմատութեամբ , ժողովրդեան աճումն ըստ ինքեան դիւրին չլինելէ զատ՝ բաղձալի ալ չէ . վասն զի աշխատաւոր դասուց մէջ չափազանց մրցում յառաջ բերելով եւ թոշակներն իջուցնելով՝ աղքատութիւնն իւր ամեն փնասակար հետեւանօք աճեցունելու անպատեհութիւնն ունի :

Այս պատճառաւ է որ ամեն տարի եւրոպիոյ ամեն կողմերէն բիւրաւոր մարդիկ այլևայլ երկիրներ կը գաղթեն , գլխաւորապէս յԱմերիկա , ուր ընդարձակ հողեր կան մշակելի , ուր արտադրութեան աղբիւրք եւ միջոցք աւելի առատ են , եւ ուր աշխատութիւնք առաւել վարձատրեալ :

Վերջին ժամանակներս մեր գաւառացի ազգայնոցմէ ալ շատեր յԱմերիկա գաղթելու ձախող եռանդ մ'ունեցան , ո՛չ թէ մեր երկրին մէջ ասպրուստի միջոց չգլտ-

նելնուն պատճառաւ, այլ կարծելով պար-
զապէս թէ Ամերիկայի մէջ դիւրապատ-
րաստ հարստութիւնք կան, որք գրաւող
ձեռաց միայն կ'սպասեն: Այս պատիր
յուսով բազմաթիւ միամիտք իրենց ող-
ջոյն ունեցածն անարգ գիներով վաճա-
ռեցին, եւ յԱմերիկա գաղթելով՝ անտա-
նելի նեղութեանց մատնեցին զիրենք:
Արդարեւ ոմանք յաջողեցան վերջապէս
ապրուստի միջոց գտնել, բայց ա'յնպիսի
դժնդակ ճգամքք, որոց կէսն իսկ բաւա-
կան էր իրենց հայրենի երկրին մէջ նոյն-
չափ եւ աւելի իսկ յաջողութիւն ձեռք
բերելու:

Կը հետեւի ուրեմն թէ երկրի մը ժո-
ղովրդեան աճումը նոյն երկրին տնտե-
սական պայմաններէն կախումն ունի: Եր-
կիր մը կրնայ յոյժ ընդարձակ լինիլ, բայց
արտադրութեան միջոցներէ կամ դիւ-
րութիւններէ զուրկ. հետեւապէս աղ-
քատ: Այնպիսի երկրի մը բնակիչք չեն
կրնար աճիլ, ինչպէս՝ օրինակի համար՝
Ասիոյ և Ափրիկէի ընդարձակածաւալ եր-
կիրներէ ոմանց բնակիչք: Իսկ ընդ հա-
կառակն՝ արտադրութեան սուստ միջոց-
ներ եւ դիւրութիւններ ունեցող փոքրիկ

երկրի մը ժիր եւ հանճարեղ բնակիչք արագապէս կ'աճին . ինչպէս հին ժամանակաց մէջ Փիւնիկեցիք , Տիւրացիք , Լիւդացիք , միջին դարուց մէջ Ճենովացիք , Վենետիկեցիք , Հոլանտացիք , եւ մեր օրով ալ Անգլիացիք , ծովային վաճառականութիւնն իրենց ձեռք անցունելով , աշխարհի ամենէն հարուստ եւ բարեկեցիկ ժողովուրդներն եղած են եւ նոյն համեմատութեամբ աճած :

Հարցարան .

16 . Ի՞նչ է հարստութեանց շրջաբերման առաջին միջոցն : — Ի՞նչ է փոխանակութիւնն : — Հին ժամանակաց մէջ ի՞նչպէս կը կատարուէին փոխանակութիւնք : — Ի՞նչպէս հնարուեցաւ դրամն : — Ի՞նչպէս սահմանուեցաւ վաճառումն ու գնումն :

17 . Ի՞նչ է դրամն : — Ի՞նչ տեսակ նիւթէ կը բաղկանայ : — Ի՞նչ է գինն : — Հին ժամանակներն ի՞նչ տեսակ դրամներ կը գործածուէին : — Ի՞նչ պատ-

ճառաւ դրամն ոսկիէ ու արծաթէ կը շինուի : — Ի՞նչ տարբերութիւն ունին իրարմէ ոսկի եւ արծաթ դրամք : — Մանր առուտուրներու մէջ ի՞նչ դրամ կը գործածուի :

18. Ի՞նչ են Առաջարկ եւ Խնդրանք : — Արդիւնքի մը սովորական գինն ի՞նչպէս կը կանոնաւորի : — Առատութիւնն ու նուազութիւնն ի՞նչ ազդեցութիւն կ'ընեն վաճառաց եւ դրամոց վրայ : — Դրամոց վրայ գին կրնա՞յ դրուիլ : — Ի՞նչ հետեւանք կ' ունենայ : — Ո՞վ կ'որոշէ արդիւնքի մ'արդար գինն :

19. Ի՞նչ է վարկն : — Ի՞նչ օգուտ ունի :

20. Ի՞նչ են արժեթուղթք : — Քանի՞ տեսակ են : — Ի՞նչ է փոխանակագիրն : — Ի՞նչ է պարտատունն : — Ի՞նչ է պանքտունն : — Ի՞նչ է աւանդագիրն : — Ի՞նչ է թղթադրամն :

21. Ի՞նչ է Պանքան : — Քանի՞ տեսակ Պանքա կան : — Ի՞նչ տեսակ գործեր կ'ընեն մասնաւոր եւ հանրային Պանքաներն : — Ի՞նչ է վիրւակ կոչուած գործողութիւնն : — Կալուածական եւ հողագործական պանքաներն ի՞նչ պաշտօն կը կատարեն :

22. Ի՞նչ է վաճառականութիւնն : —
Ի՞նչ է վաճառականն : — Քանի՞ տեսակ
է վաճառականութիւնն : — Ի՞նչ են ար-
տածմունք եւ ներածմունք :

23. Ի՞նչ է Առեւտրական կշիռն : —
Ի՞նչ է Պաշտպան դրութիւնն : — Քաղա-
քական տնտեսութիւնն ի՞նչ դատաստան
կ'ընէ Առեւտրական կշռոյն եւ Պաշտպան
դրութեան վրայ : — Ո՞ր սարագայի մէջ
կրնայ արդարանալ Պաշտպան դրութիւ-
նըն : — Առեւտրական ազատութիւնն ի՞նչ
վիճակ ունի այժմ՝ Եւրոպիոյ մէջ :

24. Ո՞չք են վաճառականութեան զար-
գացման անհրաժեշտ սպայմաններն : —
Ի՞նչ վիճակ կ'ուենեան հաղորդակցու-
թեան միջոցներէ զուրկ եղող երկիրք :

25. Ի՞նչ են երկրի մը ժողովրդեան
աճելուն կամ նուազելուն պատճառներն :
— Ո՞ր սարագայի մէջ օգտակար եւ բաղ-
ձալի է երկրի մը ժողովրդեան աճումն :
— Ի՞նչ սպայմաններէ կախումն ունի :

Մ Ա Ս Ն Ե .

ՄՊԱՌՈՒՄՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆՑ (*)

26. Մախֆ .

Հարստութիւնք պիտոյից ծառայելու սահմանուած են : Այս է ծախֆ կամ տընտեսական լեզուաւ սպառում կոչուածն :

Հարստութեան սպառումն է արտադրութեան մը մէջ կեցած օգտակարութեան ձեւափոխումը կամ ոչնչացումն :

Երբ մէկը հաց կ'ուտէ , հացին մէջ կեցած օգտակարութիւնը կ'սպառէ , այն է հացին սննդարար յատկութիւնն : Իսկ զայն բաղկացնող նիւթերը չեն ոչնչանար , այլ իրենց ձեւը միայն կը փոխեն :

Նմանապէս՝ երբ մէկն արտ մը կը մշակէ , նորա օգտակարութիւնն այն է բուսուցական զօրութիւնը կ'սպառէ մէկ ան-

(*) Consommation des Richesses .

գամի համար . իսկ արտը կը մնայ միշտ եւ ամեն տարի իւր բուսուցական զօրութիւնը նորոգուելով՝ նոր օգտակարութիւններ կ'արտադրէ՝ բնութեան եւ մըշակին գործակցութեամբ :

Դարձեալ, երբ մէկը տարւոյն սկիզբն զգեստ մը կը գնէ կամ շինել կուտայ, այն զգեստ՝ մինչեւ տարւոյն վերջը հիննալով՝ կ'անպիտանանայ, այսինքն օգտակարութիւնը կ'սպառի :

Ծախքն երկու տեսակ է, Արդիւնաւոր, Ապարդիւն :

Արդիւնաւոր կամ վերաբարձիչ կը կոչուին այն ծախք կամ սպառմունք, որք սպառեալ հարստութեան հաւասար կամ անկէ աւելի հարստութիւն արտադրելու կը ծառայեն :

Կտաւեղէնի գործարանատէր մը՝ հարիւր քիլոկրամ բամբակի թել գնելով՝ կտաւ շինելու կը գործածէ : Ծախք մ'է այս, բայց արդիւնաւոր, վասն զի նոր հարըստութիւն մը կ'արտադրէ, եւ այն նոր հարստութեան մէջ կը հաշուէ գնած բամբակի թելին եւ այլ ամեն ծախեալ կամ սպառեալ նիւթոց գիներն : Այս տեսակ ծախք կամ սպառմունք՝ սպառիչ-

ներն հարստացունելու կը ծառայեն :

Ապարդիւն կամ աւելի ճիշդ՝ ոչ-վերարտադրիչ կը կոչուին այն ծախք կամ սպառմունք , որք մարդոց ապրուստին կամ ընդհանրապէս նոցա բարեկեցութեան կը ծառայեն :

Այս կարգի ծախուց մէջ օրինաւոր են .

1. Այն ծախք , որք՝ մարդոց գտնուած վիճակին համեմատ՝ իրական եւ ճշմարիտ պիտոյք կը յագեցունեն :

2. Այն ծախք , որք երկար ժամանակ օգտակար կը լինին անհատի մը կամ ընտանեաց . ինչպէս են բնակութեան համար շինուած տուները , կամ այնպիսի շարժական ստացուածք , որք երկար ժամանակ կրնան գործածուիլ :

3. Այն ծախք , որք ողջպահական կանոնաց համաձայն են , այսինքն չեն մնասեր առողջութեան :

4. Այն ծախք , որք մարդու մ'եկամուտին կը յարմարին եւ թոյլ կուտան խնայութիւն մ'ընել :

5. Այն ծախք , զորս կրօնի , բարոյականի , գթութեան եւ մարդասիրութեան զգացմունք պարտք կը դնեն մեր վրայ , պայմանաւ որ խարէութիւն կամ

ծուլութիւն քաջալերելու չծառայեն :

Պէտք է զգուշանալ .

1. Այնպիսի ծախքերէ , զորս խոհականութիւնն ու ողջմտութիւնը բացարձակապէս անօգուտ կամ աւելորդ կը դատին :

2. Պարտքով ծախք ընելէ , եթէ անհրաժեշտ հարկը չպահանջէ . վասն զի պարտքով կամ ասպառիկ գնելո՞ւն արդիւնքն է աւելի ծախք ընել , սուղ գնել , վաճառողին պահանջմանց գլուխ ծուլ , և վերջն ալ վճարելու անկարողութիւն , յուսահատութիւն , անբարոյութիւն , երբեմն ալ նոյն իսկ վաճառողին կործանում :

3. Չափազանց խնայասիրութենէ , որով մարդ մ'իր օրինաւոր պիտոյից գոհացումէն իսկ կը զրկէ զինքն եւ ընտանիքը՝ մի միայն դրամ կամ հարստութիւն կուտելու անյադ տենչով : Այս ծայրայեղ խնայասիրութիւն , որ կծծութիւն , ժլատութիւն , ազահութիւն կը կոչուի , հակառակ է ողջամիտ բարոյականի , ինչպէս նաեւ տնտեսական սկզբանց , որք մարդկան բարեկեցութիւնը միայն կէտ նպատակի ունին :

27. Պերճանի, Շոալլութիւն, Ագա-
հութիւն, Տնեստութիւն.

Պերճանին է թանկագին իրաց սպա-
ռումն՝ հաճոյք գոհացունելու կամ շքեղ
երեւնալու համար:

Օրինաւոր է՝ երբ համեմատութիւն ու-
նենայ դիւրակեցութեան հետ, եւ պատ-
շաճից, բարոյութեան եւ կիրթ ճաշակի
սահմաններուն մէջ պահուի: Ապօրէն է
եւ եպերելի՝ երբ մէկու մը կարողութեան
սահմանն անցնի:

Կը հետեւի ուրեմն թէ պերճանաց օրի-
նաւորութիւնը կամ ապօրինաւորութիւնը
մարդոց վիճակէն կամ կարողութենէն
կախումն ունի: Հարուստի մը կամ բարձր-
աստիճան անձի մը համար անհրաժեշտ
համարուած ծախք մը՝ միջակ՝ կարողու-
թեան տէր մարդու մը համար պերճանք
իսկ աղքատի մը համար շոալլութիւն կը
համարուի: Ենթադրելով քաղաքի մը բը-
նակցաց համար անհրաժեշտ ճանչուած
ծախք մը՝ գիւղացի մը թողութեան համար
պերճանք եւ մինչեւ իսկ շոալլութիւն կը
նշանակի:

28. Նախատեսական ծախս.

Նախատեսական ծախք կամ սպառմունք՝ մարդու մը կամ ընտանիքի մը համար ամենակարեւոր համարուած ծախուց կարգէն են :

Նախատեսութիւնը մարդկային բնութեան ամենէն ազնիւ զգացումներէն մին է : Կարգ կանոն կը դնէ մարդուն կենաց մէջ, եւ մարդկային ընկերութեան բարեկարգութիւնն ու յառաջադիմութիւնը կը դիւրացունէ :

Նախատեսութիւնը կ'ուսուցանէ՝ մարդոց զգուշանալ անպէտ ծախքերէ, շրոայլութենէ, զեղխութենէ, իւր վաստակին մի մասը պահել ապագայ պիտոյից, կամ իւր անձն ու ինչքն ապագայ վտանգներէ պահպանելու համար նախատեսական ծախքեր ընել, այսինքն իւր վաստակէն փոքրիկ մաս մը յատկացունել իւր տունն ու կարասիներն հրդեհի դէմ ապահովելու, նմանապէս ծերութեան ժամանակ հանգիստ ապրելու կամ մեռնելէն ետք իւր ընտանիքն ապրեցունելու համար իւր կեանքն ապահովագրել տալ : Կենաց ապահովագրութիւնն իւր հասա-

րակ ձեւին մէջ այս է : Ապահովագրեալը տարեկան փոքրիկ գումար մը կը վճարէ ապահովագրական ընկերութեան . նա ալ պարտաւորութիւն յանձն կ'առնու որոշեալ գումար մը վճարել նմա իւր ծերութեան ժամանակ , կամ մահուանէն յետոյ նորա ընտանեաց :

Եթէ նախատեսութեան բարերար զգացումն ամեն մարդոց մտքին մէջ մուտ գտնէր , աղքատաց թիւն հարիւրին իննըսուն կը պակսէր :

29. Հանրային ծախս կամ Հարկ .

Մարդիկ իրենց պիտոյքն հայթայթելու աշխատած ժամանակ , միանգամայն իրենց աշխատութեանց արդիւնքն եւ ընդ նմին իրենց կեանքը պահպանելու եւ պաշտպանելու պէտք ունին : Այս պէտքը կը լցունէ հանրային իշխանութիւնն , այն է պետութիւնն , որոյ պաշտօնն է հասարակաց բարեկարգութեան , անդորրութեան ու ապահովութեան հսկել , Պետութեան այս պաշտօնը կամ պարտականութիւնը չոր խօսքով կամ հրամանով չկատարուիր , այլ ծախքով եւ բազում

Ասկէ զատ՝ Պերճակնի բառին իմաստը
կը չափաւորի քանի որ արուեստք եւ
ճարտարութիւնք յառաջադիմեն եւ քա-
ղաքակրթութիւնը ծաւալի :

Օրինակի համար , հին ժամանակաց մէջ
պերճանաց նիւթ եւ հետեւապէս հա-
րուստներու միայն դիւրամատոյց էին չա-
պիկ , գուլպայ , թաշկինակ , անձեռոց եւ
այլ բազում իրեր , որք այսօր ամենէն
համեստ ընտանեաց կամ մարդոց համար
անհրաժեշտ պիտոյք կը համարուին եւ
առատ ու դիւրագին են :

Այսպէս , սարղ գործաւոր մ'այսօր կըր-
նայ այլ եւ այլ վայելքներ հայթայթել ,
զորս անցեալ դարուց մէջ ամենահարուստ
մարդիկ չէին կրնար կամ դժուարաւ կըր-
նային ձեռք բերել :

Շոսայրօքիւնն է ծախուց կամ սպառ-
մանց չափազանցութիւնն , որ իրեն հա-
կածայր ունի ազահուրօքիւնն :

Շոսայլը կը սպառէ՝ մի միայն սպառե-
լու մոլութեամբ , ազահն ալ կը պահէ՝
մի միայն պահելու կամ կուտելու մոլու-
թեամբ : Մին պահելէ կը վախնայ , միւսն
սպառելէ : Երկուքն ալ զիրենք կը զրկեն
հարստութեան ընծայած օգուտներէն :

առաջինն անխնայ վատնելով զայն , երկրորդն ալ դողդողալով նորա վրայ :

Շռայլութիւնը թշնամի է ընտանեաց բարօրութեան , որովհետեւ նորա դիւրակեցութեան միջոցներն սպառելով՝ թըշուառութեան կը մատնէ զայն : Մարդկային ընկերութեան ալ փնասակար է , որովհետեւ դրամագլուխներ կը վատնէ , որք կրնային արդիւնաւորապէս գործածուելով նորանոր հարստութիւններ արտադրել եւ այլոց բարեկեցութեան նըպաստել :

Տնտեսութիւնն հաւատարապէս կը խորշի թէ՛ շռայլութենէ եւ թէ՛ ազահութենէ , թէ եւ վերջինն առաջինին չափ փնասակար չէ ընկերութեան , վասն զի ազահը շռայլին պէս դրամագլուխ չփճացուններ , այլ միայն ինքզինք եւ իւր ընտանիքը կը զրկէ բարեկեցութենէ : Տնտեսութիւնը « դուստր է իմաստութեան » . աւելորդ ծախքերէ կը զգուշանայ , որպէս զի դիւրաւ հայթայթէ կարեւորը : Շռայլն , ընդհանրապէս՝ աւելորդ ծախքեր ընելով , ազահն ալ բնաւ չընելով , երկուքն ալ կը զրկուին կարեւորէն :

30. Վերջաբան.

Հարստութեանց արտադրման, բաշխման, շրջաբերման եւ սպառման օրէնքները փոքր ի շատէ ուսանելէ յետոյ, կը մնայ քաղել այդ ուսման պտուղն:

Ինչպէս յայտնի է, նախակրթական ուսումն աւարտող տղայ մը կամ պատանեակ մը՝ բնականաբար իւր ճաշակին կամ ընդունակութեան յարմար արուեստ մը կամ ապրուստի միջոց մը կ'ընտրէ իրեն համար: Արդ, արուեստք կան, որոց համար նախակրթական ծանօթութիւնք կը բաւեն: Այս կարգէն են գործնական արուեստներէ շատերը, զորօրինակ դարբնութիւն, ոսկերչութիւն, ժամագործութիւն, մանրավաճառութիւն և այլք բազումք: Կան ալ, որք ծանօթութեանց մեծագոյն պաշարի կը կարօտին: Այս երկրորդ կարգէն են մեծաւ մասամբ գիտնական կամ ազատական արուեստք, բժշկութիւն, փաստաբանութիւն, մեքենագիտութիւն, ուսուցչութիւն և այլք: Հետեւապէս, նախակրթարանէ ելնող տղայ մը, կա'մ գործնական արուեստ

մ'ընտրելով՝ կ'երթայ վարպետի մը կ'ա-
չակերտի այն արուեստն ուսանելու հա-
մար, կա'մ բարձրագոյն վարժարան մը
մտնելով՝ ուսմունքն յառաջ կը տանի՝
գիտական կամ ազատական արուեստի մը
սխտրաստուելու համար:

Զայս ընտրութիւն սովորաբար ծնողք
կ'ընեն՝ իրենց զաւակաց համար փայլուն
ապագայ մը սխտրաստուելու արդար բաղ-
ձանօք: Բայց՝ դժբաղդարար՝ շատ ան-
գամ կը սխալին իրենց ընտրութեան մէջ՝
այն ցաւալի նախասպաշարմամբ թէ գործ-
նական արուեստից ամենամեծ մասն
յարգ չունենալով մեր երկրին մէջ, ո՛չ
հարստանալու կրնան ծառայել, ո՛չ ալ
փառք սատիւ վաստկելու: Ասկէ զատ,
վարժարանէ ելած, Նուրմա Պոնպիլիոս
կամ Հայկ դիւցազն կարգացող (թէ եւ
առանց հասկնալու), մանաւանդ սար-
գեւարաչխութեան վերջին հանդիսին մէջ
բարձրիմաստ ճառեր արտասանող և սրտ-
տագին ծափահարութեամբք դրուատեալ
ընթերցաւարտից չվայլեր տգէտ վար-
պետներու գլուխ ծռել և դարբնութիւն,
դերձակութիւն, կոշկարարութիւն, քան-
դակագործութիւն եւ այլն ուսանիլ:

ծախքով, Երկրին արտաքին թշնամիներէ ապահովութեան համար զօրաց բանակներ, նաւատորմիւղներ, երկրին մէջ բարեկարգութիւնը պահպանելու համար ստիկանութեան զինուորներ ու տեսուչներ, քաղաքացեաց իրարու հետ ունեցած վէճերը կարգադրելու համար դատաւորներ և այլ զանազան տեսակ պաշտօնեայներ պահելու հարկադրեալ է, որոց ամենուն թոշակ կը վճարէ :

Այս ամեն ծախքերն, որոց կարեւորութիւնն ու օգտակարութիւնը կարելի չէ ժխտել, երկրին բնակիչները կը վճարեն ուղղակի կամ անուղղակի միջոցներով :

Այս է Հարկ կամ Տուրք կոչուածն, որ տնտեսական լեզուով Հանրային ծախք կը կոչուի :

Տարակոյս չմնար ուրեմն թէ հարկը կամ տուրքն՝ երկրի մը բնակչաց համար անժխտելի պարտականութիւն մ'է, պետութեան համար ալ անժխտելի իրաւունք : Պէտք է միայն որ արդարապէս բաշխուած լինի, այսինքն վճարողներուն կարողութեան համեմատ լինի, իմաստութեամբ մատակարարուի և հանրային էական շահուց կամ իրական օգտից միայն ծառայէ :

Հարցարան

26. Ի՞նչ է ծախքը կամ հարստութեան սպառումը : — Քանի՞ տեսակ է ծախքը : — Ո՞րն է Արդիւնաւոր ծախքը : — Ո՞րն է Ապարդիւն ծախքը : — Ոչ-վերարտադրիչ ծախուց մէջ ո՞՞ք են օրինաւորներըն : — Ո՞րպիսի ծախքերէ պարտինք ըզգուշանալ :

27. Ի՞նչ է Պերճանքն : — Ե՞րբ օրինաւոր է , ե՞րբ ապօրէն : — Պերճանք բառին նշանակութիւնն ե՞րբ կը փոխուի : — Ի՞նչ է շռայլութիւնն : — Ի՞նչ կ'ընէ շռայլն : — Ի՞նչ արդիւնք կամ հետեւանք կ'ունենայ շռայլութիւնն : — Ի՞նչ է ազահութիւնն : — Ի՞նչ կ'ընէ ազահն : — Ի՞նչ է տնտեսութիւնն : — Ի՞նչ կ'ընէ :

28. Ի՞նչ է նախատեսութիւնն : — Ո՞՞ք են նախատեսական ծախք կամ սպառմունք :

29. Ի՞նչ են հանրային ծախք կամ տուրք : — Ի՞նչ են տուրքի մը բաշխման եւ գործածման պայմանք :

Նիւթական կամ գործնական
արուեստք .

Ածխազործութիւն	Գորգազործութիւն
Ակնազործութիւն	Գուլպազործութիւն ար- մեն ճիւղերով
Աղիւսազործութիւն	Գրաշարութիւն
Աղօրեսպանութիւն	Գրավաճառութիւն
Այգեզործութիւն	Դարբնութիւն
Անազազործութիւն	Դրամազործութիւն
Ապակեզործութիւն ար- մեն ճիւղերով	Դեղազործութիւն
Ասղնեզործութիւն ար- մեն ճիւղերով	Դեղավաճառութիւն
Ասուեզործութիւն ար- մեն ճիւղերով	Դերձակութիւն
Ասաղձազործութիւն ար- մեն ճիւղերով	Երկաթազործութիւն ար- մեն ճիւղերով
Ասամնարուծութիւն ար- մեն ճիւղերով	Երկրազործութիւն ար- մեն ճիւղերով
Արկղազործութիւն	Զգեստավաճառութիւն
Բամբակազործութիւն	Զինազործութիւն
ամեն ճիւղերով	Թամբազործութիւն ար- մեն ճիւղերով
Բանջարավաճառութիւն	Թանազազործութիւն
Բեկարուծութիւն	Թաւազործութիւն
Բեւեռազործութիւն	Թափչութիւն
Բրուսութիւն	Թժուուրսազործութիւն
Դաճազործութիւն	Ժամազործութիւն
Դարեջրազործութիւն	Ժանեկազործութիւն
Դինեզործութիւն	Ժապաւինազործութիւն
	Լուսայափոխութիւն

Լուսանկարչութիւն
Խահագործութիւն
Խաղախորդութիւն
Խոյրարարութիւն ամեն
Ճիւղերով
Ծաղկագործութիւն
Ծեփարարութիւն
Կազմարարութիւն
Կահագործութիւն
Կահագործութիւն (Թա-
ղիագործութիւն)
Կանդեղագործութիւն
Կապարագործութիւն
Կառագործութիւն
Կարուակութիւն (Կոշ-
կակարութիւն)
Կենդանաբուծութիւն
ամեն ճիւղերով
Կողովագործութիւն
Կտակագործութիւն ա-
մեն ճիւղերով
Կրագործութիւն
Հանքահանութիւն
Հացագործութիւն
Հիւսնութիւն ամեն ճիւ-
ղերով
Հովանեկագործութիւն
Ձուլագործութիւն ա-
մեն ճիւղերով
Ճախարագործութիւն
Ճարտարապետութիւն

Մանրավաճառութիւն
ամեն ճիւղերով
Մետաքսագործութիւն
Մեքենագործութիւն
Մոմագործութիւն
Մուշակագործութիւն
Մսավաճառութիւն
Մրգավաճառութիւն
Յախճապագործութիւն
Նաւագործութիւն
Ներկարարութիւն
Նկարչութիւն ամեն
ճիւղերով
Նպարավաճառութիւն
ամեն ճիւղերով
Շաքարագործութիւն
Ոսկեզօծչութիւն
Ոսկերչութիւն ամեն
ճիւղերով
Ոստայնանկութիւն ա-
մեն ճիւղերով
Որմնադրութիւն
Պայտառութիւն
Պարանագործութիւն
Պարսիզպանութիւն
Պընձագործութիւն
Պտղագործութիւն
Սայլագործութիւն
Սանտրագործութիւն
Սափրիչութիւն
Սեղանաւորութիւն

Այս ճախող նախապաշարմամբ՝ շատեր
իրենց զաւակաց ճաշակը, բնական տրա-
մադրութիւնը, մտային կարողութեան
կամ ընդունակութեան աստիճանը չգիտ-
նալով կամ անտես ընելով՝ նոցա տարա-
բաղդութեան պատճառ կը լինին։ Ո՛ր-
չափ երիտասարդք կան այսօր, որք ու-
նայն յոյսերով իրենց պատանեկութեան
թանկագին տարիներն ապարդիւն ան-
ցուցած, այժմ գործ կը փնտռեն ու չեն
գտներ, և վերջապէս՝ նօթութեան չգի-
մանալով՝ ամենաստորին պաշտօններ յան-
ձըն առնլու կը խոնարհին, ոմանք ալ յու-
սահատական միջոցներու կը դիմեն։

Այսպիսի վրիպայոյս երիտասարդաց
թիւը շատ մեծ է բաղդատմամբ այն ե-
րիտասարդաց՝ որք յաջողած են գիտա-
կան արուեստ մ' ուսանիլ, գլխաւորապէս
բժշկութիւն կամ փաստաբանութիւն,
որք երկրին պիտոյից կամ վիճակին պա-
հանջածէն աւելի հետեւողներ ունին։

Այս է ահա վերոյիշեալ ողբալի նախա-
պաշարման արդիւնքն, եւ այս իսկ է
պատճառ, որ բազմաթիւ շահաւէտ ար-
ուեստներ, արհամարհուելով մերային-
ներէն, այլոց ձեռք կ'անցնին. եւ մինչ

մեք՝ մեր բերանն հովերուն բանալով՝
բաղդին այցելութեան կ'սպասեմք, այլք
կ'աշխատին, կը շահին, կը հարստանան,
կը յառաջադիմեն: Մեր հայրերն, որոց
խելքին թերեւս չեմք հաւնիր, «արհես-
տին գէշը շըլար» կ'ըսէին, սնափառու-
թիւն կամ մեծամտութիւն չունէին, հա-
մեստ ու աշխատասէր էին, հլութեամբ կը
խոնարհէին իրենց արուեստ ուսուցանող
վարպետին առջեւ, եւ քանի մը տարւոյ
մէջ իրենք ալ վարպետ ելնելով, դրամ
կը շահէին, կ'ամուսնանային, ընտանիք
կը կազմէին եւ հանգիստ ու գոհ կ'սպ-
րէին:

Տարակոյս չկայ ուրեմն, որ եթէ մեր
զաւակներն ի մանկութենէ ժրութեան,
աշխատասիրութեան, խնայասիրութեան
եւ համեստութեան վարժեցունելու փոյթ
ունենամք, զանոնք երջանիկ ընող ար-
ուեստք շատ կը գտնուին մեր երկրին
մէջ:

Աւասիկ կարգ մ'արուեստներ, որոց
մեծագոյն մասն անտես եղած են մեզնէ,
բայց ուրիշ ազգաց, մանաւանդ Եւրո-
պացւոց, առատ շահուց եւ հետեւապէս
հարստութեան աղբիւր են:

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱՏՔ

ԵՒ

ԱՌԱՄՔ

Ճ.

Հ. ՌԻՔԱՐՏՈՍԻ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Կ Ա Մ

ՃԱՆԱՊԱՐՀ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ

Սիրելի ընթերցող.

Կամ եմ թէ հեղինակ մը՝ երբ տեսնէ որ իւր գրուածներն ուրիշ գիտնական հեղինակներէ յարգանք կը յիշուին, մեծ բերկրութիւն կ'զգայ: Այս բերկրութիւն քիչ անգամ պատահած է ինձ վայելել, որովհետեւ, որչափ որ առանց սնտափառութեան կրնամ ըսել թէ քառորդ դարէ ի վեր տարեցոյց շինողներուն մէջ նշանաւոր համբաւ մ'ունեցած եմ, բայց եւ այնպէս, չեմ գիտեր ի'նչ պատճառաւ, ուրիշ տարեցոյց շինող եղ-

բայրակիրցներուս կողմէ յոյժ քիչ անգամ
գովեստ լած եմ, ոչ ալ հեղինակ մը յի-
շած է զիս. այնպէս որ, եթէ գրական
աշխատութիւնքս իրական շահ չբերէին
ինձ, գովեստից սովը զիս բոլորովին պի-
տի յուսահատեցունէր:

Եզրակացուցի վերջապէս թէ իմ ար-
ժանեացս լաւագոյն դատաւորը ժողո-
վուրդն էր, որովհետեւ տարեցոյցս կը
գնէր. մանաւանդ որ, առանց ճանչուե-
լու հռչակուած լինելով աշխարհի մէջ,
կը տեսնէի որ իմ խրատներս յաճախ կը
յիշէին սա կամ նա՝ « Հայր Ռիքարտոս
այսպէս կ'ըսէ » ըսելով: Այս բան բեր-
կրութիւն պատճառած է ինձ, և հաս-
տատած թէ ժողովուրդն ո՛չ միայն իմ
խրատներուս կարեւորութիւն կուտար,
այլ եւ կը յարգէր. եւ կը խոստովանիմ
որ իմ առածներս յիշեցունելու եւ յաճախ
կրկնել տալու համար՝ ես ալ երբեմն յի-
շած եմ լրջաբար: Ասկէց կրնաք հասկը-
նալ թէ ո՛րչափ գոհութիւն պատճառած
է ինձ հետեւեալ դէպքը՝ զոր պիտի
պատմեմ:

Անցեալ օր ձիով տեղէ մ'անցած ժա-
մանակ տեսայ որ աճուրդի մը պատճա-

Վաճառականութիւն	Փորագրութիւն
ամեն ճիւղերով	Քանդակագործութիւն
Տակառագործութիւն	Քարակոփութիւն
Տպագործութիւն	Քիմիագործութիւն
Տպագրութիւն	Յճառագործութիւն :
Փերեզակութիւն	

Ասոնցմէ զատ կան ուրիշ բազմաթիւ արուեստք, օրինակի համար՝ նուազարաններ, սեղանի սպասներ, այլ եւ այլ նիւթերէ զանազան զարդեր, տղայոց խաղալիկներ, հոտաւէտ նիւթեր, բազմատեսակ քաղցրաւենիներ, օշարակներ, ազնիւ ըմպելիներ, սուտ ծաղիկներ, տուփեր, խողանակներ, վրձիններ, կապարեայ եւ երկաթեայ գրիչներ, մեջան, կնքամոմ, գունաւոր թուղթեր, մետաղեայ թեւեր, քիմիական աղեր ու ներկեր, բիծ կամ արատ հանելու դեղեր եւ այլ անհամար նիւթեր շինելու արհեստներ, որոց երեսէն միլինաւոր ընտանիք կ'ապրին :

Եթէ այս արուեստներուն կէսը միայն գիտնամք չահագործել, թուրքիոյ ամենէն հարուստ, ամենէն բարեկեցիկ եւ ամենէն յառաջադէմ ժողովուրդը կը վնասիմք :

Օ՛ն ուրեմն , ի բաց թօթափելով նան-
րասիրական գաղափարներն եւ տգիտա-
կան նախասպաշարումները , տնտեսական
լուրջ սկզբամբք կրթեալ ժիր ու աշխա-
տասէր սերունդ մը պատրաստելու աշ-
խատիմք , աներկբայ լինելով , որ քա-
ռորդ դար չանցած , թուրքիոյ հայ ժո-
ղովուրդն ամեն մասամբ նախանձելի վի-
ճակ մը կ'ստանայ :

ուաւ շատ մարդիկ հաւաքուած էին անդ : Աճուրդին ժամը դեռ եկած չլինելով, մարդիկը ժամանակիս նեղութեան վրայ կը խօսէին միմեանց հետ : Անդ սպիտակահեր եւ վայելչապէս հագուած ծերունի մ'ալ գտնուելով, խօսակցողներէն մին առ նա դառնալով ըսաւ . « Հա՛յր , դուք ի՞նչ կը խորհիք այս ժամանակիս վրայ : Այս ծանր տուրքերն երկիրը չպիտի՞ փրճացնեն . ի՞նչպէ՞ս պիտի կրնամք վճարել : Ի՞նչ խորհուրդ կուտաք մեզ : »

Ծերունին՝ քիչ մը խորհելէ յետոյ՝ պատասխանեց .

« Եթէ իմ կարծիքս առնուլ կ'ուզէք , քիչ խօսքով յայտնեմ ձեզ , որովհետեւ « Սօք հասկցողին՝ մէկ խօսքն ալ բաւական է » եւ « Գրիւր խօսքով չլենար » կ'ըսէ Ռիքարտոս : »

Այս խօսքին վրայ , անդ գտնուողները՝ ծերունւոյն շուրջը բոլորուելով՝ ազաչեցին որ խօսի : Ծերունին ալ այսպէս խօսեցաւ :

Սիրելի՛ բարեկամք եւ բարի՛ դրացիք . իրաւ է որ տուրքերը շատ ծանր են , սակայն թէ որ տուրքը կառավարութեան վճարելիքնիս միայն լինէր , կրնայինք

գիւրաւ վճարելու յոյս ունենալ. բայց մեք ուրիշ շատ մը տուրքեր ալ ունիմք որ աւելի ծանր են. օրինակի համար կառավարութեան տուածնուս կրկնապատիկը մեր ծուլութեան, եռապատիկը մեր հպարտութեան, եւ քառապատիկն ալ մեր անխոհեմութեան կը վճարեմք :

Սոքա ա'յնպիսի տուրքեր են զոր հարկապահանջք չեն կրնար բնաւ պակսեցունել. սակայն, եթէ մեք բարի խրատ մը տիկ ընող մարդիկ եմք, տակաւին յոյս մը կայ մեզ համար. «Երբ դու քեզ օգնես, Աստուած ալ քեզ կ'օգնէ» կ'ըսէ Ռիքարտոս իւր 1733ի տարեցոյցին մէջ :

1. Եթէ գտնուէր այնպիսի կառավարութիւն մը, որ մեր ժամանակին տասնէն մէկն իւր ծառայութեան նուիրելու հարկադրէր զմեզ, ստուգիւ խիստ ծանր կուգար մեզ այդ պայման. բայց մեր մէջէն շատեր, աւելի բուռն կերպիւ հարկատու եղած են իրենց ծուլութեան : Եթէ պարսապ անցուցած կամ անօգուտ բաներու վատնած ժամանակնիդ հաշուէք, ըսածիս ճշմարտութիւնը կը հասկնաք : Դատարկութիւնը նեղութիւններ կը բերէ իրեն հետ եւ մեր կեանքն զգալի կեր-

պիւ կը կարճեցունէ : « Գատարկութիւնը
ժանգի կը նմանի , կ'ըսէ Ռիքարտոս , աշ-
խատութենէ աւելի կը մաշեցունէ : — Միշտ
գործածուած բանալին փայլուն կը լինի : »
Եթէ կենաց յարգը գիտէք , ժամանակ-
նիդ պարապ մի' անցունէք , որովհետեւ
կեանք ըսուածը ժամանակն է : Ո՛րչափ
ժամանակ կը զոհեմք պէտք եղածէն ա-
ւելի քնանալու համար : Չեմք յիշեր թէ
« Քնացող աղուէսը չկրնար հաւ որսալ » ,
եւ թէ « Գերեզմանին մէջ շատ ժամանակ
ունիմք ննջելու » : Եթէ ժամանակն հա-
րըստութեանց ամենէն թանկագինն է ,
ժամանակին կորուստն ալ չռայլութեանց
ամենէն մեծն է : « Կորսուած ժամանակը
նորէն ձեռք չգար , և մեր բաւական եր-
կար համարած ժամանակը խիստ կարճ
կուգայ միշտ » կ'ըսէ Ռիքարտոս :

Ուրեմն , քանի որ կարողութիւն ու-
նիմք , քաջութեամբ աշխատինք , եթէ
փութաջանութիւն ունենամք , քիչ յոգ-
նելով շատ գործ կը տեսնեմք : « Մոյլին
համար ամեն բան դժուար է , իսկ ջա-
նասէրին համար՝ դիւրին : — Առաւօտուն
ուշ գործի ելնողն՝ օրն ի բուն կ'անճրկի ,
եւ մինչեւ որ գործի սկսի , իրիկուն կը

լինի : — Ծուլութիւնն ա'յնչափ ծանր կը
քալէ , որ աղքատութիւնը շուտով կը
հասնի ետեւէն : — Ձեր գործերը դուք
յառաջ քշեցէք , որպէս զի գործերը ձեզ
չքշեն : — Իրիկուան կանուխ սրտկիւն
եւ առաւօտուն կանուխ ելնելն առողջու-
թիւն , հարստութիւն եւ խելք կը բերէ
մարդուն : »

Յաջող ժամանակի փափաքիլ ու սպա-
սելն ի՞նչ կը նշանակէ : Եթէ գործել գիտ-
նամք , ժամանակը լաւի փոխելը մեր ձեռ-
քըն է : Ռիքարտոսի րսածին պէս , « Փու-
թաջանութիւնը բաղձալով չլինիր , և յու-
սով ապրողը նօթի կը մեռնի : »

Առանց աշխատութեան չահ չկայ : Քա-
նի որ հողեր կամ ագարակներ չունիմ ,
ձեռօքս պէտք է աշխատիմ . կամ եթէ
ունիմ , ծանր տուրքեր դրուած են վրան :
« Արհեստ մ'ունենալն ագարակ մ'ունե-
նալէն լաւ է » կ'ըսէ Ռիքարտոս իրա-
ւամբ : Արհեստը թէ' չահ կը բերէ եւ
թէ' պատիւ . բայց պէտք է ետեւէն ընկ-
նիլ ու գործել : Ապա թէ ոչ , արհեստը
կամ ագարակը չեն կրնար տուրքերը վը-
ճարելու օգնել :

Աշխատասէր մարդը նօթութենէ վախ-

նալիք չունի : «Նօթութիւնն աշխատասէր մարդուն դռնէն ներս կը նայի , բայց չհամարձակիր մտնել : »

Գատարանի գործակալք ալ չեն կրնար մտնել , որովհետեւ պարտքն աշխատութեամբ կը վճարուի , իսկ յուսահատութեամբ կը մեծնայ : Գանձ գտնելու համար հարուստ ազգականներէ ժառանգութիւն ձեռք ձգելու պէտք չունիք : «Հարստութիւնը ժրաջանութեամբ ձեռք կը բերուի , եւ Աստուած բան չխնայեր աշխատողէն : »

Ծոյլին քնացած ժամանակ՝ դուք արտերնիդ մշակեցէք , թէ՛ ուտելու եւ թէ՛ վաճառելու ցորեն կ'ունենաք : Աշխատեցէք այսօր , վասն զի կրնայ լինիլ որ վաղն աշխատելու արգելք մ'ունենաք : Այս պատճառաւ է որ Ռիքարտոս կ'ըսէ . «Մէկ այսօրն երկու վաղուրնէ լաւ է » եւ թէ «Ինչ որ կրնաք այսօր ընել՝ մի՛ թողուք վաղուան : »

Եթէ աշխատասէր մարդու մը ծառայ լինէիք , չէի՞ք ամաչեր երբ զձեզ պարապ նստած տեսնէր : Արդ՝ քանի որ դուք ձեր տէրն էք , ամաչեցէք երբ զձեզ անգործութեան մէջ տեսնէք , որովհետեւ

ընելիք շատ գործեր ունիք թէ՛ ձեզ,
թէ՛ ձեր ընտանեաց եւ թէ՛ ձեր երկրին
համար :

Ուրեմն առաւօտուն կանուխ ելէք, որ-
պէս զի արեւն աշխարհիս վրայ ծագած
ժամանակ չըսէ. «Ահա վատ մարդ մը որ
դեռ կը քնանայ :» Բնաւ մի՛ դանդաղիք,
գործի սկսեցէք, ձեռքերնիդ գործիքնե-
րու վարժեցուցէք, եւ յիշեցէք Ռիքար-
տոսի այն խօսքը, թէ «Ձեռքը ձեռնոց
անցունող կպտուն չկրնար մուկ բռնել :»

Պիտի ըսէք թերեւս թէ «Ընելիք շատ
կայ, բայց ուժս չբաւեր :» Կարելի է .
բայց կամք և յարատեւութիւն ունեցէք,
հրաշքներ կը գործէք. «Կաթիլ կաթիլ
վազող ջուրը վերջապէս կը ծակէ քարը :
— Աշխատութեամբ եւ համբերութեամբ
փոքրիկ մուկ մ'առասանը կը կտրէ, եւ
փոքրիկ տապարի մը հարուածներով մե-
ծամեծ կաղնիները կը կտրին կ'ընկնին :»

Կարծեմ թէ ձեր մէջէն մէկը կ'ըսէ
ինձ. «Մի՛թէ քանի մը վայրկեան պա-
րապ կենալու չէ՞ :»

Այդ հարցման պատասխանելու համար՝
Ռիքարտոսի ըսածը կ'ըսեմ. «Եթէ հան-
գըստութեան արժանի լինիլ կ'ուզէք,

ձեր ժամանակը լաւ գործածեցէք . քանի որ մէկ բողոքին տէրը չէք , մէկ ժամ պարապ մի՛ կորսնցունէք» : Հանգստութեան ժամերն ալ օգտակար բան մ'ընելու ժամանակ են : Միայն ժրաջան մարդը կրնայ այդ տեսակ հանգստութիւն մը ձեռք բերել . ծոյլ մարդոց ձեռք բերելիք բանը չէ : Հանգիստ կեանքն ու անգործ կեանքն իրարմէ շատ տարբեր են : Կը կարծէ՞ք թէ ծուլութիւնն աշխատութենէ աւելի հաճոյք պարգեւէ ձեզ , Շատ կը սխալիք , վասն զի « Ծուլութիւնն հոգեր կը ծնի , եւ առանց հարկի հանգստութիւնը ձանձրոյթ ու վիշտ կը բերէ : »

Շատ մարդիկ կան , որք առանց աշխատութեան՝ մինակ խելք բանեցունելով ապրիլ կ'ուզեն , բայց դրամագլուխ չունենալնուն պատճառաւ չեն կրնար յաջողիլ : Աշխատութիւնն՝ ընդհակառակն՝ դիւրութիւն , առատութիւն եւ պատիւ կը բերէ իւր հետ : « Զուարճութիւնն իւրմէ փախչողներուն ետեւէն կը վազէ միշտ : — Բամպակ մանող ժրաջան կի՛նն առանց շապկի չմնար երբէք : — Քանի որ կովերու եւ ոչխարներու տէր եղայ ,

ամեն մարդ բարեւ կուտայ ինձ» կ'ըսէ Ռիքարտոս :

2. Բայց աշխատասիրութիւնը միայն բաւական չէ, պէտք է նաեւ հաստատամտութիւն, կանոնաւորութիւն եւ փոյթ ունենալ, մեր գործերը մեր ձեռք ու մեր աչք տեսնել, եւ բոլորովին ուրիշի չկապուիլ: «Տեղէ տեղ փոխուող ծառ մը կամ յաճախ բնակարան փոխող ընտանիք մը չեմ տեսած, կ'ըսէ Ռիքարտոս, որ հաստատ կեցողներուն չափ յաջողի:» Ուրիշ տեղ մ'ալ սա խօսքերը կ'ըսէ. «Երեք անգամ տունէ տուն փոխադրուողն հրկիզեալի մը չափ վնաս կը կրէ: — Դուք խանութնիդ պահեցէք, որպէս զի խանութն ալ զձեզ պահէ: — Եթէ ձեր գործը կատարել կ'ուզէք, դուք անձամբ գլուխը կեցէք. իսկ եթէ կ'ուզէք որ չկատարուի, ուրիշը զրկեցէք: — Երկրագործն՝ առատ բերք ստանալու համար՝ արօրին գլուխն ինք պէտք է անցնի: — Տիրոջ մ'աչքն իւր երկու ձեռքէն աւելի գործ կը կատարէ: — Անհողութիւնը չգիտութենէ աւելի վնաս կը բերէ: — Գործաւորաց վրայ չհսկելն՝ իւր քսակը նոցա ձեռքն յանձնել է:»

Այլոց վրայ չափազանց վստահութիւնը շատ մարդոց տունը կործանած է, որովհետեւ՝ Ռիքարտոսի ըսածին պէս՝ «Այս աշխարհի գործերուն մէջ՝ ուրիշի հաւատալով չէ որ մարդ կը փրկուի, այլ չհաւատալով: — Իւր գործերուն անձամբ հոգ տանողն ամեն ժամանակ կը շահի: — Ինչպէս որ յաղթութիւնը քաջին եւ երկինքն առաքինւոյն է այնպէս ալ դիտութիւնն ուսումնասիրին եւ հարստութիւնն ալ փութաջանին է: — Եթէ հաւատարիմ ու սիրելի ծառայ կ'ուզէք, դուք ծառայեցէք ձեզ:»

Ռիքարտոս խրատ կուտայ թէ ամենէն մանր կամ չնչին երեւցած բաներու մէջ ալ անհոգութիւն պէտք չէ ընել, վասն զի շատ անգամ թեթեւ անհոգութենէ մը մեծ վնասք յառաջ կուգան: «Բեւեռի մը չգամուելուն պատճառաւ ձիուն պայտըն ոտքէն կ'ընկնի, պայտին ընկնելովը ձին կը վնասուի, եւ ձիուն վնասուելովը ձիաւորն ինքն ալ կը վնասուի, որովհետեւ թշնամին ետեւէն կը հասնի եւ կը մեռցնէ, եւ այս ամենուն պատճառը ձիուն պայտին մէկ բեւեռը ժամանակին չհոգալն է:»

3. Աշխատասիրութեան եւ մեր գործոց հոգ տանելու վրայ այսչափը բաւական է, սիրելի՛ք. բայց մեր աշխատութիւնն ի դերեւ չհանելու համար՝ խնայութիւն աւ պարտիմք ունենալ: Եթէ ոք վաստկած ժամանակ խնայութիւն ընել չգիտնայ, բովանդակ կեանքն աշխատութեամբ անցունելէ յետոյ առանց մէկ ստակի կը մեռնի: «Մարդու մը սեղանն ո՛րչափ առաւել շէն լինի, մեռած ժամանակ սընտուկն ա՛յնչափ դատարկ կը լինի» կ'ըսէ Ռիքարտոս: Քանի որ կանայք՝ սուրճ եւ թէյ խմելու պատճառաւ՝ մանեղն ու հիւսելը մէկ կողմ դրին, եւ արք ալ խմելիքի ընկնելով՝ տապարն ու մուրճը ձեռքէ թողուցին, շատերուն վաստակն անմիջապէս կը փճանայ:

«Եթէ կ'ուզէք հարուստ լինիլ, կ'ըսէ դարձեալ Ռիքարտոս իւր մէկ ուրիշ տարեցոյցին մէջ, միայն վաստակիլը մի՛ սովորիք, այլ եւ վաստկածնիդ գործածելու եղանակն ալ գիտցէք: — Սպանիացիք Հնդկաստանն իրենց ձեռքն անցունելով չկրցին հարստանալ, որովհետեւ իրենց ծախքը վաստակէն շատ աւելի էր:»

Ետ կեցիք ուրեմն աւելորդ ծախքեր

ընելէ, եւ այնուհետեւ ո՛չ ժամանակիս
նեղութիւններէն, ո՛չ տրոց ծանրութե-
նէն եւ ո՛չ ձեր տնական ծախքերէն այդ-
չափ գանգատելու պատճառ կ'ունենաք :
« Կինը, խմելիքը, խաղն ու անհաւատար-
մութիւնը, կ'ըսէ Ռիքարտոս, հարստու-
թիւնը կը պահսեցունեն եւ պէտքերը
կ'աւելցունեն : — Գէշ ունակութիւն մը
պահելն երկու զաւակ պահելէ սուղ կու-
գայ : »

Կը կարծէք թերեւս, թէ մէկ սուրճը,
մէկ երկու գաւաթ օղին կամ գինին, տե-
սակ մ'աւելի կերակուրը, քիչ մ'աւելի
զարդարուն զգեստը, մերթ ընդ մերթ
կերութեամբ զուարճութիւն մ'ընելը մեծ
բան մը չեն. բայց նայեցէք ի՛նչ կ'ըսէ
Ռիքարտոս. « Քիչն՝ երբ շատ անգամ
կրկնուի՝ շատ կը լինի : » Զգուշացէք մանր
մունր ծախքերէ : — Մեծ նաւ մ'ամե-
նափոքրիկ ծակէ մը ջուր առնլով՝ վեր-
ջապէս կ'ընկղմի : — Ծաշակի չափազանց
փափկութիւնը մութացկանութեան կ'ա-
ռաջնորդէ : — Խենթերն հացկերոյթ կու-
տան, խելօքներն ալ կ'ուտեն : »

Դուք աստ հաւաքուեր էք, որպէս զի
աճուրդով վաճառուելիք մանր մունր եւ

հազուադիւտ բաներ գնէք: Դուք այդ նիւթերուն համար «լաւ բաներ են» կ'ըսէք. բայց եթէ զգուշութիւն չընէք, ձեզնէ ոմանց վնասակար պիտի լինին: Հաշիւ կ'ընէք որ այդ բաներն աժան գընով պիտի ծախուին եւ գուցէ իրենց ելած գնէն ալ վար պիտի գնէք. բայց՝ եթէ պիտանի բաներ չեն, շատ սուղ պիտի գան ձեզ: «Եթէ քեզ պէտք չեղած բանը գնես, կ'ըսէ Ռիքարտոս, շատ չանցած՝ ամենէն աւելի պէտք եղածը կը ծախես: Ուստի աժան է ըսելով բան մը գնելէ առաջ խորհէ:» Ռիքարտոս ըսել կ'ուզէ թէ շատ անգամ աժան երեւցած բանն աւելի սուղ կուգայ ձեզ, որովհետեւ ձեր գործը նեղելով՝ օգտի տեղ վընաս կը պատճառէ: Կը յիշեմ որ ուրիշ տարեցոյցի մը մէջ ալ սա խօսքը կ'ըսէ. «Շատ մարդ տեսեր եմ որ աժան գնելու պատճառաւ փլեր են: — Իւր դրամովն ապաշաւ գնելէ մեծ անխելքութիւն չկրնար լինիլ»: Եւ սակայն Ռիքարտոսի այս խօսքը մտքերնին չբերելով ամեն օր այդ անխելքութիւնն ընող մարդիկ պակաս չեն: «Սեւացի մարդն ուրիշներուն կրած վնասէն խրատ կ'առ-

նու, կ'ըսէ Ռիքարտոս, իսկ անխելքն իւր կրած մնասովն ալ չխրատուիր շատ անգամ» : Այնպիսի մարդ գիտեմ, որ իւր ուսերը զարդարելու համար ծոմ կեցած է եւ ընտանիքն ալ գրեթէ նօթի սլահած :

« Բեհեզները, ծիրանիններն ու թաւիշները, կ'ըսէ Ռիքարտոս, խոհարանին կըրակը կը մարեն» : Սոքա՛ հարկաւոր բաներ չլինելէ զատ՝ դիւրութիւններ ալ չեն. բայց չքեղ տեսք ունենալնուն համար կը գնուին : Այս կերպիւ, շինծու պէտքերը բնական պէտքերէն աւելի շատցած են : « Եթէ մէկ ճշմարիտ ազգատկայ, կ'ըսէ Ռիքարտոս, հարիւր ալ տընանկացեալք կան» :

Այս եւ ուրիշ սմին նման անխելք գործերով շատ հարուստի զաւակներ աղքատանալով կարօտ եղած են այն մարդոց, զորս առաջ կ'արհամարհէին. բայց այն մարդիկն աշխատութեամբ եւ տնտեսութեամբ իրենց վիճակին մէջ հաստատ մընացին : Ասկէց յայտնի է որ՝ Ռիքարտոսի ըսածին պէս՝ « Ոտքի վրայ կեցող գեղացին՝ ծունկի վրայ նստող ազնուականէն մեծ է» :

Ապրուստի համար գանգատողներէն շատերը թերեւս բաւական հարստութիւն ժառանգած են իրենց հօրմէն կամ ազգականներէն . բայց այն հարստութեան ինչպէս ձեռք բերուած լինիլը չգիտնալով ըսած են իրենք իրենց թէ «Այս ցերեկը գիշեր չունի եւ այսպիսի չնչին ծախքերը բանի տեղ դնել չարժեր : » Բայց խօսքը Ռիքարտոսինն է . « Տղայքն ու խենթերը կը կարծեն թէ քսան ֆըրանքն ու քսան տարին չեն հատնիր : « Բայց տաշտէն խմորը շարունակ հանելով ու տեղը չդնելով , շատ ջանցած տակը կ'երեւնայ , եւ այն ժամանակ , ինչպէս կ'ըսէ Ռիքարտոս , « Ջուրին յարգը հորին ցամքելէն յետոյ կը հասկցուի : » Բայց եթէ խորհէին կամ ուրիշի հարցնէին , առաջուց ալ կրնային հասկնալ : Իրամին յարգը հասկնալ կուզէ՞ք , գնացէք ուրիշներէ փոխ ուզեցէք : « Ով որ փոխառութեան կը դիմէ , հոգ եւ վիշտ փնտռելու կ'երթայ : Նոյնը կը կրէ նաեւ փոխատուն՝ երբ տուած գրամն ուզելու կ'երթայ : » Բայց մեր նիւթն այս չէ :

Առջի ըսածիս վրայօք Ռիքարտոս խեղացի խօսք մ'ունի . « Ջարդասիրութիւնը

ճշմարիտ անէծք մ'է, կ'ըսէ :» Ձեր հաճոյից ականջ դնելէ առաջ՝ քսակին հետ խորհրդակցեցէք : «Շքասիրութիւնը մարդոց բուն պէտքերէն աւելի պոռացող անկուշտ մուրացկան մ'է» : Եթէ գեղեցիկ բան մը գնէք, անոր հետ ուրիշ տասըն ալ պէտք է որ իրարու յարմար ամբողջ մը կազմեն : Բայց, Ռիքարտոսի ըսածին պէս, «Առաջին բաղձանքը զսպելը նորա ետեւէն եկողներն յագեցնելէն աւելի դիւրին է :»

Հարուստին նմանիլ ուզող անխելք աղքատը՝ կը նմանի այն գորտին, որ կովին նմանելու համար ուռեւելով ճաթեր է : Մեծամեծ նաւերը կրնան ծովուն մէջ ուզածնուն չափ բացերն երթալ, բայց փոքրերը պէտք չէ հեռանան ծովեզրէն : Այս տեսակ խենթութիւնք՝ շատ չանցած կը կրեն իրենց պատիժն, որովհետեւ Ռիքարտոս կ'ըսէ թէ «Յերեկուան ճաշը սնափառութեամբ ուտող հպարտն՝ իրիկուանը խայտառակութեամբ կ'ուտէ :» Եւ թէ՛ «Հպարտին սեղանին վրայ առաւօտուն առատութիւն կը գտնուի, ցերեկն աղքատութիւն եւ իրիկունը խայտառակութիւն :»

Բայց չքեղ երեւնալու սնափառութե-
նէն ի՞նչ կեւնէ, որ այնչափ հող ու նե-
ղութիւն կրեմք եւ վտանգներու մէջ
ընկնիմք: Ոչ մեր առողջութիւնը կրնայ
պահպանել, ոչ մեր ցաւերը թեթեւցու-
նել, ոչ ալ մեր անձնական արժանիքն
աւելցունել: Ընդհակառակն՝ այլոց նա-
խանձը կը շարժէ մեր վրայ եւ մեր աւե-
րումը կը փութացնէ: Ի՞նչ է թիթեռ-
նիկն. — հագնուած որդ մը: Ինքզինք
մեծ ու փառաւոր ցուցնել ուզող միջակ
մարդն ալ այսպէս է:

Ուրեմն անխելքութիւն չէ՞ այսպիսի
անպիտան բաներու համար պարտուց
տակ մտնել: Հիմա կատարուելիք աճուր-
դին մէջ վեց ամիս ժամանակ կը տրուի
մեզ՝ առած բաներնուս գինը վճարելու,
եւ կարելի է որ մեզնէ ոմանք այդ պայ-
մանէն թելադրուելով եկած են, որով-
հետեւ առանց իրենց քսակէն ստակ մը
հանելու՝ իրենց հաճոյքն յագեցունել կը
յուսան:

Բայց ա՛ ա՛ղ, խորհեցէք միանգամ որ
պարտուց տակ մտնելով՝ ձեր աղատու-
թիւնը կը վաճառէք այլոց: Եթէ որոշեալ
պայմանաժամուն չկրնաք վճարել, ձեր

պարտատէրը տեսած ժամանակնիդ պիտի կարմրիք, հետը վախնալով պիտի խօսիք, զանազան խեղճ պատճառներ յառաջ բերելով՝ թողու թիւն խնդրելու պիտի խոնարհիք, քիչ քիչ ձեր անկեղծութիւնը պիտի կորուսանէք, եւ սուտեր ալ զրուցելով ինքզինքնիդ պիտի անպատուէք. որովհետեւ, ինչպէս կ'ըսէ Ռիքարտոս, «Պարտապանին առաջին մոլութիւնը պարտք ընելն է, երկրորդը սուտ խօսիլն է. եւ սուտը պարտքին պոչէն չզատուիր:»

Ազատ ծնած մարդ մը՝ ո եւ է մէկու հետ խօսած կամ երեսը նայած ժամանակ՝ պէտք չէ բնաւ կարմրի կամ վախնայ, բայց տղքատութիւնը շատ անգամ մարդուն համարձակութիւնն ալ կը կոտորէ, առաքինութիւնն ալ: «Իստարի պարկը դժուարաւ կանգուն կը կենայ» կ'ըսէ Ռիքարտոս:

Եթէ իշխան մը կամ կառավարութիւն մը՝ նշանաւոր անձանց պէս հագուելը ձեզ արգելուր եւ զձեզ բանտը դնել կամ դերութեան դատապարտել սպառնար, ի՞նչ կ'ըսէիք: Չէի՞ք ըսեր թէ «Մեք ազատ ծնած մարդիկ եմք, ինչպէս ու-

զեմք՝ այնպէս հաղնելու իրաւունք ունիմք, այդպիսի հրաման մը մեր ազատութեան բռնաբարում է» եւ այլն: Եւ սակայն շքեղ երեւնալու համար պարտքի տակ մտած ժամանակնիդ՝ դուք զձեզ կամովին գերութեան կը մատնէք: Երբ ձեր պարտքը չկրնաք վճարել, պարտատէրը կրնայ զձեզ բանտարկել տալով ազատութենէ զրկել կամ գերիի պէս գործածել:

Պարտք ըրած ժամանակնիդ թերեւս չմտածէք. բայց «Պարտատէրներուն յիշողութիւնը պարտապաններուն յիշողութենէն սուր է» կ'ըսէ Ռիքարտոս: Պարտատէրները շատ ջերմեռանդ են, օրացոյցը ձեռուընուն վար չեն ձգեր: Դուք դեռ չպատրաստուած՝ վճարօրը կուգայ եւ դրամը կը պահանջուի ձեզնէ, կամ, եթէ ձեր պարտքը չէք մոռցած, պայմանաժամն, որ յառաջ երկար կ'երեւէր, քանի մօտենայ, ա'յնչափ կարճ կ'երեւնայ, եւ կարծէք թէ ժամանակը, թռչելու համար կրնակն երկու թեւ ունենալէ զատ՝ երկու թեւ ալ ոտներուն վրայ դրած է: «Զատկին օրը վճարք ունեցող մարդուն՝ Մեծ պահքը խիստ կարճ կուգայ» կ'ըսէ Ռիքարտոս:

Փոխ առնողը փոխատուին եւ պարտք ընողը պարտատիրոջ գերին են : Այդ կըրկին շղթաներէն զգուշացէք միշտ . պահեցէք ձեր ազատութիւնն ու անկախութիւնը . ժրաջան ու ազատ եղիք :

Կարելի է որ դուք ինքզինքնիդ այս միջոցիս յաջող վիճակի մէջ կը կարծէք , որ զձեզ կարող կ'ընէ առանց վնասու ձեր մէկ հաճոյքն յագեցունել : Բայց ես կ'ըսեմ ձեզ թէ ձեր ծերութեան օրերուն եւ անակնկալ սխտոյից համար խնայութիւն պարտիք ընել՝ քանի որ կրնաք : «Առաւօտեան արեւն օրն ի բուն չտեւեր :» Վաստակն անստոյգ է եւ անցաւոր , բայց ծախքը ձեր բոլոր կենաց մէջ տեւական է եւ ստոյգ : «Երկու վառարան շինելը՝ մէկ վառարան միշտ վառ պահելէ դիւրին է , կ'ըսէ Ռիքարտոս , ուստի իրիկունն առանց կերակուր ուտելու պառկիլն՝ առաւօտուն պարտական ելնելէ լաւ է» : Կրցածնուգ չափ վաստկեցէք , կրցածնուդ չափ ալ պահեցէք , ահա այս է ձեր կապարն ոսկիի փոխելու քիմիագիտութիւնն . երբ այդ փիլիսոփայական քարը ձեռուընիդ ունենաք , վըստահ եղէք որ ո'չ ժամանակիս նեղութե-

նէն , ո՛չ ալ տրոց ծանրութենէն կը գան-
գատիք :

4. Այս խրատներս , սիրելի՛ք , ուղիղ
բանի և խոհեմութեան ներշնչածներն են :
Սակայն բոլորովին ձեր աշխատութեան ,
տնտեսութեան և խոհականութեան մի՛
ապաւինիք : Արդարեւ սոքա պատուական
բաներ են , բայց առանց Աստուծոյ օրհ-
նութեան անօգուտ են : Ուրեմն խոնար-
հութեամբ Աստուծոյ օրհնութիւնը խընդ-
րեցէք : Կարօտելոց վրայ գթած ու ա-
ռատասիրտ եղիք , եւ կրցածնուդ չափ
օգնութիւն ու մխիթարութիւն տուէք
նոցա : Յիշեցէք որ Յոր երանելին լալ
թշուառ էր , բայց յետոյ երջանիկ ե-
ղաւ :

Աւելի խօսք չեմ ըներ : « Փորձը վար-
ժոց մ'է , որոյ դասերը սուղ են . բայց
անխելքներն անով միայն կրնան խրա-
տուիլ » կ'ըսէ Ռիքարտոս . սակայն դար-
ձեալ մեծ բան մը չեն սովորիր , որովհետեւ ,
ինչպէս կ'ըսէ Ռիքարտոս . « Բարի խրատ
կրնայ տրուիլ , բայց ոչ բարի վարք » :
Յիշեցէք սակայն թէ խրատ չընդունողը
չկրնար օգնութիւն ալ գտնել . վասն զի ,
ինչպէս կ'ըսէ Ռիքարտոս , « Եթէ դուք

խելքի խրատներուն ականջ չդնէք, նա ինքզինք մտիկ ընել կուտայ ձեզ: »

Ծերունին խօսքը լմնցուց: Մտիկ ընողներուն ամենն ալ հաւնեցան նորա տուած խրատներուն. բայց, ինչպէս որ քարողներէն յետոյ սովորաբար կը տեսնուի, խսկոյն անոնց հակառակն ըրին: Որովհետեւ, աճուրդն սկսելուն պէս, ամենն ալ տրոց ծանրութեան հոգն եւ ծերին խրատները մոռնալով՝ խենթ ու խելառարներ գնեցին:

Իսկ ես տեսայ որ բարի ծերունին տարեցոյցներս ուշադրութեամբ կարդացեր, եւ քսան-հինգ տարիէ ի վեր գրած խրատներս խնամով կարգի դրեր ու ամփոփեր էր: Յաճախ իմ անունս տալով ինձմէ բերած վկայութիւններն՝ ուրիշի համար ձանձրալի կրնային լինել, բայց իմ սնտախառութիւնս շատ գգուեցին. թէ եւ այս ալ գիտեմ որ անոնց հազիւ տասնէն մէկն իմն է. մնացեալներն ասդիէն անդիէն ամէն ժամանակի եւ ամէն ազգի իմաստնոց խօսքերէն քաղած եմ:

Ինչ եւ իցէ, ծերին բերնէն այն գրածներս լսած ժամանակ, միտքս դրի որ ես ալ անոնցմէ օգուտ քաղելով ինք-

զինքս ուղղեմ, ուստի որչափ որ ես ալ
աճուրդէն ինձ համար նոր զգեստ մը
գնել խորհած էի, միաքս փոխեցի, եւ
հինը ժամանակ մ'ալ հագնելու որոշմամբ
մեկնեցայ :

Սիրելի՛ ընթերցողք, եթէ դուք ալ
ինձ պէս ընէք, շահաւոր կ'եւնէք :

2.

Հ Ա Ր Մ Տ Ա Ն Ա Ղ Ո Ւ Ի Ր Ա Տ Ք

ԾԵՐ ԳՈՐԾԱԻՈՐԷ ՄԸ

ԱՌ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳՈՐԾԱԻՈՐ

Յիշեցէք որ ժամանակը դրամ է : Ով որ աշխատելով կրնայ օրը տասն Փրանք շահիլ, բայց օրին կէսը պտըտելով կամ պարապ կենալով կ'անցունէ, թէ եւ նոյն պտըտած կամ պարապ կեցած միջոցին կէս Փրանք միայն ծախսէ, պէտք չէ որ այդ ծախքը միայն հաշիւ ընէ, որովհետեւ կէս Փրանքէն զատ հինգ Փրանք ալ ծախսած է, կամ՝ աւելի ճիշդ խօսելով՝ ծովը նետած է :

Յիշեցէք որ վարկը դրամ է :

Եթէ մէկն իմ պարտքիս պայմանաժամուն լրանալէն յետոյ իւր դրամն իմ ձեռքս թողու, նորա շահը կամ արտադրելիք արդիւնքն ինձ տուած կը լինի՝ որչափ ժամանակ որ այն դրամն իմ ձեռքս

մնայ : Այս շահ յոյժ մեծ կը լինի ընդար-
ձակ ու հաստատուն վարկ ունեցող եւ
այն վարկը լաւ գործածել գիտցող մար-
դուն համար :

Յիշեցէք որ դրամը բազմածին է բնու-
թեամբ :

Դրամը կրնայ դրամ ծնանիլ, ծնած
ձագերն ալ ուրիշ ձագեր կը ծնանին ա-
ւելի մեծ դիւրութեամբ, և յաջորդարար :
Շահագործուած հինգ ֆրանքը վեց կ'ար-
ժէ, եթէ դարձեալ շահագործի, եօթն
ֆրանք եւ քսան սանթիմ կ'արժէ, եւ
համեմատաբար մինչեւ հարիւր նարուէոնի
կը հասնի : Ո՛րչափ աւելի բանի, ա՛յնչափ
աւելի կը մեծնայ, եւ շահերն հետզհետէ
աւելի արագ կը ծնանին : Ով որ յղի խող
մը սպաննէ, նորա բոլոր սերունդն ալ
մինչեւ ի հազարերորդ ծնունդ կը ջնջէ :
Ով որ ֆրանք մը վատնէ, նորա արտա-
դրելիք բոլոր շահերը մինչեւ ի հարիւրա-
ւոր ֆրանք կը ջնջէ :

Յիշեցէք որ օրը միայն քառսուն սան-
թիմ մէկ կողմ դնելով, տարին հարիւր
քսան ֆրանքի գումար մը կը գոյանայ :
Այդ փոքրիկ գումարով, զոր ամեն օր մեր
ժամանակէն կամ ծախքէն կը վատնեմք

առանց նշմարելու , վարկ ունեցող մարդ մը , իւր միակ երաշխաւորութեամբ , հար- իւրին հինգէն հազար Փրանքի շահ ձեռք կը բերէ : Այդ դրամագլուխն , եթէ ար- ուեստագէտ մարդէ մը ժրութեամբ գոր- ծածուի , մեծ օգուտներ կ'արտադրէ :

Յիշեցէք այն առածն որ կ'ըսէ . « Լաւ վճարողն այլոց քսակին տէրն է : » Ով որ խոստացեալ պայմանաժամուն իւր պարտ- քը ճշդիւ կը վճարէ , ամեն ժամանակ եւ ամեն առթի մէջ իւր բարեկամաց բոլոր դրամը կրնայ գործածել : Աշխատութե- նէ ու խնայութենէ յետոյ , երիտասարդի մ'այս աշխարհիս մէջ յաջողելուն ու ա- ռաջ երթալուն առաջին միջոցն է իւր ա- մեն գործոց մէջ ճշդութիւնն ու արդա- րութիւնն :

Ասոր համար , երբ մէկէն դրամ փոխ առնուք , ձեր խոստացած վճարօրէն մէկ ժամ աւելի մի' սրահէք ձեր քով , որպէս զի ճշդութենէ խոտորած չերեւիք , եւ ձեր բարեկամին քսակն յաւիտեան չգոց- ուի ձեր առջեւ :

Փոխառութիւնն ընող մարդուն ամենէն փոքրիկ գործերն ուշադրութիւն կը դրա- ւեն : Երբ ձեր մուրճին ձայնն առաւօտուն

կանուխ կամ երեկոյին ուչ ժամանակ ձեր պարտատիրոջ ահանջին հնչէ, տակաւին վեց ամիս ժամանակ կուտայ ձեզ. բայց երբ գործի ժամանակ գնտախաղին գըլուխը տեսնէ զձեզ, կամ ձեր ձայնը գինետունէն լսէ, հետեւեալ օրն իւր դրամը կը պահանջէ, գիտնալով իսկ որ ամէնը մէկէն չկրնար ստանալ: Այս մանր պարագաներով միայն կրնաք ցուցնել թէ ձեր պարտքը չէք մոռցած, եւ ասով միայն կրնաք պարկեշտ եւ ճիշդ մարդու համբաւ ստանալ եւ ձեր վարկն աւելցունել:

Զգուշացէք վարկ ունեցող անձանց շատին սխալանաց մէջ ընկնելէ, այսինքն՝ ձեր ունեցածին ամենն ալ ձերն համարելով՝ ըստ այնմ ապրելէ: Այդ սխալ հաշուին մէջ չընկնելու համար՝ ձեր մտից եւ ծախուց ճիշդ հաշիւը բռնեցէք: Եթէ մինչեւ ամենափոքր մանրամասնութիւններն յիշելու աշխատութիւն յանձն առնուք, մեծ օգուտ կը քաղէք, վասն զի կը տեսնէք որ չնչին ծախքերն իրարու վրայ աւելնալով մեծ գումար կը կազմեն, եւ յայնժամ կը հասկնաք թէ ո՛րչափ դրամ վատնած էք, զորս կրնայիք խնա-

յեւ անցելոյն մէջ, եւ ապագային ալ կրնաք խնայել՝ առանց ինքզինքնիդ զըրկելով նեղելու :

Վերջապէս, հարստութեան ճանապարհըն՝ եթէ ուզէք՝ շուկայի ճանապարհին պէս կը դիւրանայ ձեր առջեւ : Ամեն բան սա երկու բառէն կախեալ է գլխաւորապէս . ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆ եւ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ, այսինքն ԺԱՄԱՆԱԿՆ ու ԴՐԱՄԸ չվատնել, եւ երկուքն ալ հնար եղածին չափ լաւ գործածել : Առանց աշխատութեան ու տնտեսութեան չէք կրնար բան մ'ընել, բայց անոնց հետ ամեն բան կրնաք : Ով որ պարկեշտօրէն ինչ որ կրնայ վաստըկիլ՝ վաստկի, եւ անհրաժեշտ ծախքն ընելէ յետոյ աւելցածը պահէ, անպատճառ կը հարստանայ, եթէ աշխարհս կառավարող գերագոյն էակն, առ որ պէտք է ամեն մարդ իւր աչքն ամբառնայ եւ իւր պարկեշտ ջանից վրայ նորա օրհնութիւնը խնդրէ, իւր նախախնամական իմաստութեամբն ուրիշ կերպ չտնօրինէ :

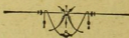

3 .

Ը Ն Դ Լ Ա Ն Ո Ւ Ր Ի Ր Ա Տ

Եթէ սէկն ըսէ քեզ թէ աշխատութենէ ՈՒ
ՏՆՏԵՍՈՒԹԵՆԷ ԶԱՏ ՈՒՐԻՇ ԲԱՆՈՎ ԿՐՆԱՍ
ՀԱՐՍՏԱՆԱԼ, ԱԿԱՆՋ ՄԻ՛ ԿԱԽԵՐ. ԱՅՆ
ՄԱՐԴԸ ԹՈՒՆԱԻՈՐԻՉ Մ՛Է :

Վ. Ե Ր Զ

ՅԱՆԿ ՆԻԻԹՈՅ

ՄԱՍՆ Ա.

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

Երէ-

1. Պաւսօն եւ նպասակ Քաղաքական
Տնտեսութեան	11
2. Պիտոյք	12
3. Օգտակարութիւն, արժէք, հարըս-
տութիւն	14

ՄԱՍՆ Բ.

ԱՐՏԱԴՐՈՒՄՆ ՇԱՐՏԱՌԻՔԵԱՆՑ

4. Արտադրիչի հարստութեանց	19
5. Աշխատութիւն	21
6. Դրամագլուխ	23
7. Կազմութիւն Դրամագլխոյ	26
8. Մեքենայք :	

ՄԱՍՆ Գ.

ԲԱՇԽՈՒՄՆ ՇԱՐՏԱՌԻՔԵԱՆՑ

9. Տէր կամ Տեարք հարստութեանց .	34

10.	Շահ ձեռնարկուաց	
11.	Թոռակ աշխատուրաց	37
12.	Վարձ կամ տկոս դրամագլխոյ	40
13.	Արկեղի խնայութեան	42
14.	Բաժանումն աշխատութեան եւ գործակցութիւն	44
15.	Ընկերակցութիւն	44

Մ Ա Ս Ն Դ.

ՏՐԶԱԲԵՐՈՒՄՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆՑ

16.	Փոխանակութիւն	56
17.	Դրամ եւ գին	58
18.	Առաջարկ եւ խնդրանք	62
19.	Վարկ	65
20.	Արժէքուղբ կամ Առեւտրական քուղբեր	67
21.	Պանֆա	72
22.	Վանառականութիւն	75
23.	Առեւտրական կեիւ եւ Պատշապան դրութիւն	78
24.	Հաղորդակցութեան միջոցք	83
25.	Բազմամասնակցութիւն	85

Մ Ա Ս Ն Ե .

ՍՊԱՌՈՒՄՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆՑ

Երէս

- 26. Ծախփ 92
- 27. Պերհանփ , շոալլուրփիւն , ազահուրփիւն , սնստուրփիւն 96
- 28. Նախասեսական ծախփ 99
- 29. Հանրալին ծախփ կամ հարկ 100

- 30. Վերջարան 103

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԽՐԱՏՔ ԵՒ ԱՌԱՄՔ

- 1. Հ. Ռիփարսոսի իմաստուրփիւնը կամ ձանապարհի հարստութեան 111

ՀԱՐՍՏԱՆԱԼՈՒ ԽՐԱՏՔ

- 2. Ծեր գործաւորէ մը առ երիտասարդ գործաւոր 135

- 3. Ընդհանուր խրատ

